

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

KAUNO UNIVERSITETAS, KAIP TAUTINĖS KULTŪROS STUDIJŲ CENTRAS

(Pranešimas konferencijoje Vytauto Didžiojo universitetui atkurti, Kaune, 1989.IV.25-28)

Atbudusi tauta stovi tarpduryje ir viltingai žiūri į teisinės, humaniškos, suverenios rytdienos prošvais-tes. Vienas svarbių šiandienos planų yra Vytauto Didžiojo universiteto atkūrimas. Antras universitetas Lietuvoje decentralizuotą mokslą ir švietimą, duotą paskatą iniciatyvai ir konkurencijai, be ko mokslinis, kultūrinis ir moralinis gyvenimas paprastai atsiduria dvasinėje aklavietėje.

I

Dvidešimto amžiaus totalitarinės, technologinės sistemos žmogų sudaiktino, suschematino ir sustandartino. Žmogus, įkinkytas valstybės tarnybai, tapo abejingu ir pasyviu direktyvų vykdytoju. Norint išugdyti iniciatyvą, savarankiškai mąstantį ir sprendžiantį žmogų, žmogų nebijančią atsakomybės už savo veiksmus, būtina, kad jis išsaugotų tautinį savitumą, kad būtų jam įdiegta pagarba skirtingai mąstančiam

turinyje

REVOLIUCIJA ISTORIOGRAFIJOJE

Kaip 1988 metais sugriuvo sovietų „administracinė komandinė“ istorijos rašymo sistema? Apie tai rašo šio šimtmečio Lietuvos istorijos specialistas, profesorius A.E.Senn.

SAJŪDIS IR MES

Šiame numeryje baigiame pasikalbėjimą su Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio įgaliotine Amerikoje Rita Dapkute.

NEPRIJAUKINTŲJŲ GENERACIJA

Jurgos Ivanauskaitės romano apie šiandieninį Lietuvos jaunimą recenzija.

NETOLERANTIŠKAS PATRIOTIZMAS

Kritiškas žvilgsnis į Lietuvos Laisvės Lygą.

LIETUVOS IŠPŪDŽIAI

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

žmogui, kitoms tautoms ir svetimoms kultūroms.

Tokio žmogaus ugdyme žymų vaidmenį vaidintų tautinės kultūros studijos. Tik nuodugnai susipažinęs su savo tėvų, protėvių gyvenimu, su savo tutos praeitimi, žmogus gali įsisavinti jų moralines, tautines ir bendražmogiškas vertybes ir tapti asmenybe. Žmogus, kuris įauga į ilgus šimtmečius brendusią savo visuomenės, savo tautos, savo krašto dvasinę kultūrą, savaime susiranda savąjį gyvenimo būdą ir tuo pačiu gyvenimo tikslą. Kaip liudija tūkstančiai pavyzdžių, toks žmogus, atsiradęs amžino išalo žemėje, Pensilvanijos kasyklose ar Čikagos skerdyklose, išlieka dvasiniai nepalaužiamu, pralaimėjimo nepripažįstančiu individu. Tautinė kultūra yra tautiškumo ir tuo pačiu žmoniškumo pagrindas. Todėl Kauno universiteto vienu pagrindinių tikslų galėtų būti lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centro įsteigimas.

II

Pastaruoju šimtmečiu tautinės kultūros moksliniame pasaulyje susilaukė didelio dėmesio ir išsivystė naujos etnokultūrinės mokslų šakos, kaip etnolingvistika, etnologija, etnopsichologija ir pan. Kai kurias tautinės kultūros problemas tiria ir kiti socialiniai mokslai, kaip pvz., socioestetika, sociolingvistika, sociopsichologija, semiotika ir kt. Šie naujieji mokslai praplėtė tautinių kultūrų studijas ir užtarnautai stovi greta fundamentaliųjų kultūrą tiriančių mokslų, kaip archeologija, istorija, filosofija. Todėl Kauno universitetui yra perspektyvios galimybės išsivystyti į nemažos apimties kultūrinių studijų centrą, kurio pagrindu būtų teisė ir pareiga laisvai ugdyti savo tautos kultūrą.

Atsikuriančiam universitetui būtina nepamiršti kultūrinės autonomijos arba populiariai vadinamos kultūrinės demokratijos. Tai yra esmėje humanistinio auklėjimo samprata, kuri nusako valstybės ir kultūros, visuomenės daugumos ir mažumos santykius ir kultūrinio gyvenimo laisvės svarbumą asmeniui ir tautai. Valstybė, laiduodama asmens sąžinės laisvę, suteikia teisę ir kompetenciją asmeniui ir tuo pačiu ir pasauliui, tautinei bei etninei grupei veikti ir kurti pagal savo įsitikinimus, tradicijas bei papročius. Kultūrinė demokratija klestėjo Lietuvos didžiojoje kunigaistystėje, Nepriklausomoje Lietuvoje ir tuo pačiu Vytauto Didžiojo universitete.

III

Pradiniame Kauno universiteto etape siūlyčiau įvesti į Humanitarinių mokslų fakultetą šias disci-

plinas: lietuvių kultūrą Lietuvoje, lietuvių kultūrą išeivijoje ir literatūros teoriją.

Pokario mokslininkai Lietuvoje, dirbdami ne-normaliose sąlygose, bet su didele meile tautinei kultūrai ir mokslinei tiesai, atliko didelį darbą. Tačiau tam tikros temos, ištisi laikotarpiai buvo arba praeinami tylomis, arba tendencingai interpretuojami. Per šimtą istorikų dirbo mokslinį darbą, o štai, norint pateikti visuomenei Lietuvos istoriją, tenka perspausdinti darbą, parašytą daugiau negu prieš 50 metų. Lietuvių kultūros istorijos, deja, nėra iš ko net ir perspausdinti.

Organizuojant pirmuosius lietuvių kultūros kursus, atkreiptinas dėmesys į iki šiol labiausiai ignoruotas kultūrinės srities bei temas, dabar vadinamas „baltomis dėmėmis“. Norėčiau paminėti dvi tokias „dėmes“. Tai krikščionybės vaidmuo lietuvių kultūros raidoje ir du lietuvių tautos laisvieji dešimtmečiai.

Krikščionybė per pastaruosius šešis šimtmečius, be abejo, buvo vienu lemtingųjų veiksnių, formavusių mūsų kultūrą, lietuvių pasaulėjautą ir gyvenimo būdą. Krikščionybė atnešė Lietuvai raštą, mokyklas, Vakarų kultūrą. Svarbiausieji mūsų kultūrininkai nuo 14 a. iki antrosios 19 amžiaus pusės buvo dvasininkai, pradedant Mažvydu ir baigiant Vaižgantu ir kitais. Jų pasaulėjauta ir pasaulėžiūra yra ryškiai persismelkusi jų darbuose, tačiau moksliniuose veikaluose, nagrinėjančiuose jų įnašą į lietuvių kultūrą, tai ignoruojama. Ir bendrai, krikščionybės įtaka lietuvių kultūrai ir tautiniam charakteriui buvo aptariama tik iš negatyvios pusės.

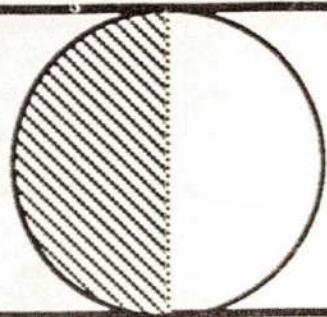
Nepriklausomybės metais lietuvių tauta, tarsi tas nykštukas, apsiavęs šešių mylių pušnimis, šuoliuodama vijosi Vakarų tautas, šimtmečiais laisvai kūrusias savo kultūrinį ir mokslinį gyvenimą. Per trumpą laikotarpį buvo sukurta valstybė, savita tautinė mokykla, produktyvi žemės ūkio sistema, teatras, opera, augo literatūra, dailė, muzika. Kultūros kursas apie šį laikotarpį būtų svarbi švietimo, savos kultūros pažinimo sritis.

Išeivijotyros kursas apimtų lietuvių išeivių nuo 19 amžiaus antrosios pusės kultūrinį palikimą, kuris, neatsižvelgiant į tai, kad dauguma jų buvo mažaraščiai, sukūrė dinamiškus lietuviško gyvenimo centrus: leido laikraščius, knygas, steigė mokyklas, organizacijas, teatrinės grupes ir t.t.

Antrojo pasaulinio karo ir pokario epocha pasižymėjo nemažos dalies lietuvių tautos išsklaidymu po pasaulį, t.y. tragiškieji trėmimai į Sibirą ir laisvanoriškas, tačiau laisvės siekimo pagrindu, emigravimas į Vakarus. Sibiro kalinių ir tremtinių sąlygos, nesudarantys nei minimalių galimybių tautinei (tiksliau — jokiai) kultūrai, išlikusiųjų prisiminimuose atspindi tautinį charakterį ir yra būtinų studijų sfera.

Į Vakarus išvykusiųjų, kurių didelę dalį sudarė

(tęsinys 3-me psl.)

išeivija
spaudos
veidrodyje

KEISTI PAREIŠKIMAI IR SENŲ PARTIJŲ ATGAIVINIMAS

Plečiantis persityarkymo procesui, Lietuvoje pastebima daug įdomių, o kartais ir keistų reiškinių. Sukeltas tautinis entuziazmas, be suprantamų neatidėliotųjų problemų sprendimų, davė progos naujų organizacijų atsiradimui ir senų partijų atgaivinimui. Esant tokiai organizacinei karštilei, dabar sunku net susigaudyti, kiek yra Lietuvoje tų naujų organizacijų ir laikraščių.

Jau atsikūrė skautai, ateitininkai, katalikų moterų organizacija „Caritas“, Demokratų partija, Lietuvos krikšč. demokratų partija, Socialdemokratų partija, jaunlietuvių ir, žinoma, Lietuvos Laisvės Lyga bei Sąjūdis. Sąjūdis apima plačias Lietuvos mases ir jis šiuo metu yra vadovaujantis veiksnys Lietuvos politiniame gyvenime.

Lietuvos Laisvės Lyga, kurios pagrindiniai steigėjai yra buvę disidentai, sėdėję ilgus metus kalėjimuose, yra verti pagarbos, bet jų politiniai reikalavimai ne visada sutampa su realiomis galimybėmis vieną ar kitą tikslą pasiekti. Dėl tos priežasties jie pasidarė Sąjūdžio veiklos kritikais. Girdi, Sąjūdis nepasisako už Lietuvos nepriklausomybę ir nereikalauja rūsų pasitraukimo iš Lietuvos. Lygininkai taip pat pasisakė prieš balsavimą rinkimuose į Aukš. Tarybą.

Lygos reikalavimai yra maksimaliniai — arba viskas, arba nieko. Bet tokie reikalavimai neišlaiko politinės logikos, nes jeigu neturi karinės jėgos išvairių priešą iš savo krašto, jei nesi pasiryžęs eiti į kovą ir kovoti partizaninį karą, jei neturi savo užnugarįje svetimos valstybės paramos, tai vienintelė išeitis — kompromiso keliu siekti tų pačių tikslų ir statyti savo reikalavimus politinio proceso ribose. Sąjūdis kaip tik tuo keliu eina ir jau pasiekė gan reikšmingų laimėjimų.

Neturėdami daug pasekėjų ir matydami, kad Sąjūdis vis daugiau igauna lietuvių tautos pasitikėjimą, Lietuvos Laisvės Lyga kartu su Lietuvos demokratų partija, krikščionių demokratų partija ir Lietuvos tautinio jaunimo s-ga paskelbė pareiškimą, kritikuojančią Sąjūdžio planus bei atskirų išrinktų deputatų veiklą. Tame pareiškime (Draugas, 1989 m. nr. 95, 96), jie, tarp kitko, taip rašo:

Tiek Lietuvos Laisvės Lyga, tiek ir Lietuvos Krikščionių Demokratų partija boikotavo kovo 26 dienos rinkimus į TSRS Aukščiausiąją tarybą. Aktyvų Sąjūdžio dalyvavimą rinkimuose mes vertinome dviejopai: Sąjūdis padėjo partijai sušaukti prie balsavimo urnų pageidautiną lietuvių skaičių. Tačiau Sąjūdis kartu parodė partijos funkcionierių nepopuliarumą lietuvių tautos akyse. Todėl mes sveikiname partijos politinės nuvainikavimą.

Žinoma, mes nesitikėjome, kad Lietuvoje išrinktų deputatų balsas Maskvoje turės mūsų tautai kokią nors svarbą. (...)

Balandžio 23 d. nuo pat ryto vyko Lietuvos Persityarkymo Sąjūdžio Seimo sesija. Tačiau tik Lietuvos Demokratų partijos atstovui priminus, seimas

20.00-ą val. pagaliau pagerbė Tbilisyje nužudytų aukų atminimą. Kandidatai į deputatus nekartą viešai smerkė stalinizmą, kruvinus NKVD nusikaltimus Lietuvoje. Deklaravo, kad karo ir pokario metais miestų ir miestelių aikštėse buvo suguldyti paniekai žuvę partizanai, kovotojai prieš stalininę tironiją. Kiek šių metų rinkiminėje kovoje duota priesaikų Lietuvos laisvei ir nepriklausomybei! Todėl daugumai Lietuvos gyventojų dalyvavo rinkimuose. (...)

Ką davė Estijai konstitucijos straipsnių perredagavimas? Ar jis išvarė nors vieną okupacinės kariuomenės kareivį! Ar liovėsi ten šeimininkavusios Rusijos monopolijos ir jų atnešta korupcija? Ar sulaukė kolonistų antplūdį? Jeigu estai būtų pasekę gruzinų pavyzdžiu ir pareikalavę grąžinti Hitlerio bei Stalino pagrobtą valstybinę nepriklausomybę, nauja kai kurių Estijos Tarybų Socialistinės Respublikos konstitucijos straipsnių redakcija nebūtų apsaugojusi nuo kareiviškų kastuvėlių. (...)

Gegužės 13-14 dieną Taline įvyks pabaltiečių TSRS AT deputatų, sąjūdiečių ir frontininkų asamblėja. Būkštaujama, kad deputatai gali padaryti savo vardu pražūtingus Pabaltijo tautoms kompromisus, nuolaidas Maskvai Molotovo-Ribbentropo pakto 50-ųjų metinių proga. Ar pasmerkę paktą ir jo pasekmes, deputatai išdrįs reikalauti jas likviduoti, t.y. išvesti iš Pabaltijo valstybių okupacinę kariuomenę! Tautinės, kultūrinės ir ekonominės problemos aneksuotose Pabaltijo valstybėse galime išspręsti tik išvedus iš ten okupacinę Rusijos kariuomenę, sugrąžinus toms valstybėms politinę nepriklausomybę. (...)

Mes šiandien visiškai suvokiame, kokia baimė lydės deputatus iš Lietuvos į Maskvą. Todėl esame itin susirūpinę Lietuvos ateitimi. Suvokiame, kad ne tik paskirti, bet ir tautos rinkti deputatai vargu be padės pavergtai Lietuvai. Su didžiule širdgėla nuogąstaujame, ar jie nepakenkė. (...)

Įdomu tai, kad Lietuvoje apie tas atgaivintas partijas ir kitus organizacinius vienetų, mažai kas žino. Jie visus savo pareiškimus ir tariamą veiklą perduoda išeivijos spaudai per Lietuvių Informacijos Centrą, ar kitokiais keliais, tuo norėdami sudaryti įspūdį apie jų didelę įtaką ir svorį Lietuvos laisvės judėjime.

Apalamai, kai šiuo metu reikalinga veiklos vienybė ir visų galimų pastangų pajungimas pagrindiniam tikslui — Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės atgavimui, tų senų partijų atgaivinimas nėra naudingas ir tik gali sukelti bereikalingų nesusipratimų bei ginčų.

FOLKLORINIŲ ANSAMBLIŲ REIKŠMĖ

Pvz. per pastaruosius sovietinės okupacijos dešimtmečius išryškėjo folklorinė linkmė. Įsisteigė visa eilė folklorinių sambūrių, ieškančių tautinių lobių senovės kaime. Jiems parūpo sutartinės, senoviški šokiai, muzikiniai instrumentai, architektūra, vestuviniai papročiai, apranga, audiniai... ir visa, kad būdinga senoviškajai lietuvių kultūrai. Ir tai nėra atsitiktinis reiškinys. Jisai rodo tautos būseną raudošios audros laikotarpyje, kai visą kraštą užplūdo svetima jėga su dar svetimesnėmis idėjomis ir prievartiniais metodais. Tauta pajuto realų pavojų, gresiantį jos egzistencijai. Gyvastieji jos elementai natūraliai palinko į ieškojimą tautos šaknų, nes jose glūdi visų bendra stiprybė.

Išėiviją pradėjo lankyti Lietuvos ansambliai. Bene

akiračiai

(USPS 706 - 500)

The Lithuanian Monthly. Published monthly, except August and September by Viewpoint Press Inc., 9425 So. Pleasant Ave., Chicago, Ill., 60620. Subscription rates: \$12.00 annually; \$ 1.50 per copy. Second class postage paid in Chicago, Ill.

° Postmaster: Send address changes to Akiračiai, 9425 So. Pleasant Avenue, Chicago, Ill., 60620.

° Šio numerio redakcija: D.Bielskus, L.Mockūnas, Z.Rekašius, T.Remeikis, T.Venclova, V.Zalatorius, H.Žemelis. Spaudos grafika H.Vepštienės.

° Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytųjų laišakai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia Akiračiuose svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai.

° Metinė 10 numerių prenumerata \$ 12.00.; atskiro nr. kaina — \$ 1.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar pinigų perlaidomis prašome išrašyti Akiračių vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

pirmasis buvo „Ratilio“ sambūris (Montrealyje prieš porą dešimtmečių lankėsi dainos sambūris, bet neturėjo sąlygų plačiau pasireikšti). Būdingiausias jo bruožas ir yra folklorinis, atspindintis pastarųjų dešimtmečių lietuvių tautos posūkį į šaknų ieškojimą. Rengiasi aplankyti išeiviją ir kiti Lietuvos sambūriai. Jie, žinoma, visi bus skirtingi savo programomis, tačiau pagrindinė visų linkmė yra ta pati — atskleisti savo tautos šaknis, kurios ir audrose būna pakankamai atsparios. Žinoma, tai nėra tautos meno viršūnė, bet pastaroji išauga natūraliai iš savųjų šaknų. Juk ir mūsų tautos dailė ir muzika, ir poezija, ir beletristika, ir audyba, ir architektūra (iš dalies) išaugo ant savųjų tautos šaknų. Tai buvo pabrėžiama ir nepriklausomybės laikais. Dailininkai, muzikai, poetai, rašytojai ir kiti kūrėjai ieškojo įkvėpimo tautos šaknyse, kurias sudaro daugiausia kaimas. Mūsų istorija taip susiklostė, kad miestuose kūrėsi įvairūs kitataučiai — amatininkai, prekybininkai, valdininkai, kurie palinko į svetimas kultūras ir tapo svetimu elementu tautos gyvenime. Dabartinėje sovietų okupuotoje Lietuvoje tokio elemento taip pat netrūksta. Jie sudaro savotišką grėsmę mūsų tautos gyvenimui. Dėl to svarbu, kad pastarojo šaknys išliktų tvirtos, gyvastingos, maitinančios visos tautos gyvenimą.

(Tėviškės žiburiai, nr. 18, 1989.V.2)

PASKUTINIO LIETUVOS MINISTERIO PIRMININKO SŪNUS PASAKOJA

Kai sovietai 1940 m. okupavo Lietuvą, liepos 17 d. jie suėmė paskutinį min. pirmininką Antaną Merkį ir su šeima išvežė į Sov. Rusiją. Europos lietuvis (nr. 15, 1989.IV.19) paskelbė min. pirmininko sūnaus Gedimino Merkio pasakojimus apie jų šeimos išgyvenimus tremtyje:

Kalbėdamas apie gyvenimą Saratove, Gediminas Merkys pasakė: „Mus ypatingai veikė tai, kad nebuvo jokių ryšių su Lietuva. Antaną Merkį ypatingai slėgė nepaprasta izoliacija. Iš kitos pusės, jis labai daug skaitė. Kai gyvenome Saratove, iš Lietuvos atvykdavo kokie tai tardytojai. Jie tardė. Prisimenu, iš mano tėvo buvo reikalaujama, kad jis parašytų, kad Generolas

Vitkauskas buvo pasiūstas Povilaičio žvalgybos infiltruoti į komunistinį judėjimą. Matyt, prieš generolą Vitkauską taip pat buvo rengiama kokia nors byla, arba atsargumo dėliai buvo renkama medžiaga, kad jei jis būtų nepaklusnus, jį taip pat būtų galima pasodinti. Mano tėvo sveikatos stovis nebuvo blogas, jis bandė įsidarbinti, bet jam buvo pasakyta, kad jis gaus na tam tikrą sumą pragyvenimui ir čia dirbti nėra ko. Aš pilnai tai supratau, nes įsidarbinus izoliacija sumažėtų, galėjo prasiskverbti informacija iš Lietuvos. O kai jis nieko nedarbo, kai mes vaikščiojome po miestą, izoliacija buvo šimtaprocentinė. 1954 m. rugpiūčio 27 d. Antanas Merkys buvo paleistas iš Vladimiro kalėjimo. Jis norėjo Vladimire pradėti darbą kaip juriskonsultas, bet sveikata jau buvo pašlijusi. Jam jau buvo 67 metai. Kaip ligonis jis buvo perkeltas į Milenkų invalidų namus ir ten mirė.

Gediminas Merkys ir jo motina, grįžę į Lietuvą, buvo rehabilituoti. Prieš tris ar keturis mėnesius sūnus Gediminas kreipėsi į Aukščiausią Tarybą prašydamas rehabilituoti jo tėvą, bet iki šiol jokio atsakymo negavo.

Sūnus Gediminas dabar yra docentas Kauno Politechnikos Institute.

AR SUPRANTAME LITUANISTINIŲ MOKYKLŲ PASKIRTĮ?

Kodėl šiandien yra taip sunku išlaikyti lietuviškas mokyklas? Ar lietuviai pasidarė neturtingesni, negu buvo prieš keturiasdešimt metų? Jie pajėgę įsteigti daug mokyklų ir jas išlaikyti bei pripildyti jas besimokančiais. Šiandien turime milijoninius fondus, lietuviškus bankus, klubus. Steigiamie naujus centrus, investuojame milijonus dolerių. Surenkame šimtus tūkstančių jaunimo kongresams, dainų ir šokių šventėms bei kitiems svarbiems reikalams, o nebepajėgiame išlaikyti nė sumažėjusių lietuviškų mokyklų, kurių biudžetams papildyti trūksta tik tūkstančių ar keliolikos tūkstančių. Pagalvokime!

Ar šiandien lietuviška visuomenė supranta tikrąją lituanistinės mokyklos paskirtį? Turbūt ne, nes per mažai dėmesio į ją kreipia. Lietuviškos mokyklos yra tautiniai židiniai. (...)

Lietuvoje žmonės rizikuoja savo gyvybėmis, keldami balsą prieš okupantą. Atiduoda paskutinę kapeiką už laisvės ir nepriklausomybės atgavimą. Turime nemažai ten savo giminių ir artimųjų. Nejaugi mums nesvarbui jiems padėti? Jiems nepadės rusai, lenkai, vokiečiai ar amerikiečiai. Jiems gali padėti tik laisvas lietuvis. Ar daug lietuvių šiandien sielojasi prisitauginti patriotų lietuvių? Galime džiaugtis ir didžiuliais tų gerų laikų lietuviškų mokyklų auklėtiniais, kurie šiandien jau pavaduojas pavarčiusius. Ar ateityje iš dabartinių mokyklų irgi susilauksime tokių stiprių lietuvių šulų? Gal taip, o gal ir ne! Mūsų tautos lūkesčiai priklauso nuo mūsų pačių. Mes esame savo tautos istorijos kūrėjai. (...)

Taip straipsnyje „Ateities rūpesčiai“ rašo J. Plačas (Draugas, nr. 91, 1989.V.10).

TAUTININKAI JAU NESUTARIA DĖL PROGRAMOS

Š.m. kovo 16 d., Vilniuje susirinkę 27 asmenys, įsteigė tautininkų partiją ir priėmė 17 punktų jos

programos projektą. (Dirva, nr. 19, 1989.IV.27). Tą projektą jie pasiuntė išeivijos tautininkams, prašydami pritarimo ir bendradarbiavimo.

Toje programoje kalbama apie demokratine daugiapartinę valstybinę santvarką, reikalaujama suvaržyti rusų emigraciją į Lietuvą, kad Lietuvoje nesusidarytų antagonistinių, tarp savęs kovojančių visuomenės sluoksnių, kultūrinėje srityje išgyvendinti taip vad. socialistinį realizmą, kovoti prieš streikus, atsiriboti nuo tautininkų prieškarinėje veikloje pasireiškusių fašistinių ar diktatūrinių tendencijų ir t.t.

Išeivijoj tautininkų vadovybė pasiūlė savo nariams pasisakyti dėl tos programos punktų (Dirva, nr. 20, 1989.V.18). A. Budreckis straipsnyje „Mažai ko tautininkiško Lietuvos tautininkų programoje“ pasisakė prieš tą projektą, nes, girdi, niekad nebuvo tautininkų partijos, o tik sąjunga; projekte nepasisakoma už Lietuvos nepriklausomybę; negali būti daugiapartinė santvarka, nes niekas nenori grįžti į seimokratinis laikus. Nejaugi išeivijos tautininkai dar dabar galvoja apie vienpartinę valstybinę santvarkos pobūdį, nesvarbu kaip jį vadintume — vadizmu, fašizmu ar diktatūra?

Taip pat A. Budreckis atmeta 6 programos punktą, kuriame kalbama apie prieškarinio tautininkų valdymo fašistines tendencijas. Budreckio straipsnis baigiamas šitaip:

Bendrai žiūrint, peršamas tautininkų programos projektas laisvojo pasaulio tautininkams nepriimtinas suteiktoje formoje, dėl suminėtų priežasčių. Šį projektą galėjo surašyti jaunuoliai, kurie pilnai nesuvalkio, kas yra tautininkas ar nacionalistas; na, galėjo surašyti seni romantikai, kurie daug ką užmiršo iš praeities, ar pagaliau gali būti KGB provokacija. Kaip bebūtų, siūloma programa neatitinka tautinės srovės dvasiai ar „idėjos esminiams momentams“. Ačiū, be ne ačiū!

Taip, tai vienas iš geriausių išeivijos reorgu argumentų, kad čia gal yra eilinė KGB provokacija. Kaip lengva su KGB „pagalba“ išspręsti visas tautininkiškas problemas...

ŽURNALIZMAS IŠ PLYTŲ

Šių metų gegužės mėn. Pasaulio lietuvių vedamajame (atrodo, pats redaktorius Br. Nainys) stebisi:

Laikai keičiasi. Keičiasi labai greitai, o su jais kartu ir mūsų nusiteikimas. Kiek čia seniai prieš lietuvių nukreiptais plakatais norėjome išvyti arba tiesiog plytomis pro langus išmušti iš lietuviškų salių iš Lietuvos mums pakoncertuoti atvykusius menininkus, spjaudėme į savo kūrybą bandančius mums pasikaityti literatus ir prakeikėme dailininkus, vežusius savo tapytus paveikslus parodyti vilniečiams.

O dabar viskas apsivertė aukštyne kojom. Tiesiog varžomės dėl teisės pabendrauti su svečiais iš Lietuvos. Kodėl?

Juk Lietuvoje žmonės nepasikeitė, per naktį naujos kartos neišdygo. Tie patys okupantai ir tie patys okupuotieji. Ar tie buvę „raudoni maskvaberniai“ stauga pasidarė „nekalti balti angelėliai“?

Žinoma, ras būdų savo elgesį pateisinti ir plytgalių mėtytojai, ir kiti burnotojai, tačiau, kaip atrodo, tai jau niekam nebebus svarbu. Gal geriau būtų visa tai pamiršti, nors Bendruomenės premijom tokių

spjaudalių apdovanoti gal ir nederėtų.

Žurnalizmo premiją, kaip žinia, neseniai gavo žinomas reorganės „bendruomenės“ apologetas Dirvoje Vyt, Meškauskas.

Vyt. Gedrimas

KAUNO...

(atkelta iš 1-mo psl.)

inteligentija, gyvenimas teikia daug medžiagos kultūros istorijai, kuri apima, pradedant smulkius lietuviškos veiklos faktus, baigiant 37 tomų Lietuvių enciklopedija, šešiatome „Lietuvos bažnyčių“ istorija, penkių Mokslo ir kūrybos simpoziumų, kurių paskutiniuose dalyvavo su pranešimais po 200 įvairių sričių mokslininkų, darbais ir kt. Tai emigracija, kurios nemaža dalis jau yra antrosios kartos, bet išlaikiusi tautinį sąmoningumą.

Išeivijotyros kursams bei vėliau išeivijos istorijos ruošimui medžiagą galėtų tarnauti išeivijos leidiniai bei archyvai, kurie turėtų būti sukaupiami Kauno universitete.

Turint omenyje vyravusias tendencijas literatūros teorijos dėstyje Lietuvoje, siūlyčiau įvesti plačios apimties literatūros teorijos kursą, kuris remtųsi estetika ir menine išraiška bei šiuolaikinės kritikos metodais. Šiandieninėje pomodernistinėje epochoje yra populiarios naujos kritikos teorijos ir meninio interpretavimo metodai, kaip pvz., feministinė, fenomenologinė, genealoginė, psichoanalitinė, neomarksinė kritika, estetinės recepcijos, diskurso teorijos, dekonstrukcija, hermeneutika ir t.t. Lietuvoje yra gabių ir, kiek sąlygos leidžia, susipažinusių su literatūros teorijos naujovėmis mokslininkų, kaip pvz., V. Kubilius, K. Nastopka, A. Zalatorius, S. Žukas, ir kt. Jiems, o ypač aspirantams, rodantiems platesnius interesus literatūros mokslo studijose, reikėtų sudaryti sąlygas nors metus laiko pasistažuoti Vakarų universitetuose. Tiesiogiai susipažinę su menine bei kultūrine pažanga jie išvystys savitas ir reikšmingas kritikos teorijas bei literatūros interpretavimo metodus.

IV

Kuo išeivija galėtų padėti tokiam atkurtam universitetui?

Pirmoje eilėje būtų nesunku surinkti užsienyje išėjusius lietuviškus leidinius. Yra nemaža asmenų, turinčių turtingus lituanistinius archyvus, ir, kiek teko girdėti, kai kurie jų mielai dalintųsi jais su atsiuriančiu universitetu. Tolimesnės ateities klausimas būtų universiteto tarimasis su pačiais svarbiausiais lituanistinės medžiagos taškais, kurių vien Amerikoje yra keletas vietų.

Jeigu pasiūlytiems kursams dėstyti, kaip pvz., literatūros teorijai, apie išeiviją užjūriuose pradžioje reikėtų talkos, Vakarų pasaulyje yra keletas šimtų lietuvių, dėstančių universitetuose ir koledžiuose. Be abejo, ne vienas jų sutiktų atvykti pusmečiui, metams ar pan. dėstyti savo srityje.

Baigdamas noriu pastebėti, kad nugirdau apie svarstymus steigti lietuvių kultūros muziejų. Toks muziejus, kultūros studijos Kauno universitete, lietuvių literatūros ir kt. svarbūs Kauno muziejai sudarytų didelį tautinės kultūros centrą ir tai duotų stiprų tautinės kultūros akcentą Kauno miestui.

Bronius Vaškelis

1988 -TŲJŲ REVOLIUCIJA LIETUVOS ISTORIOGRAFIJOJ

1988 metais sugriuvo sovietų „administracinė komandinė“ istorijos rašymo sistema. Po Antrojo pasaulinio karo sovietinės Lietuvos istorikai buvo susikūrę atskirą tautos istorijos interpretaciją. Romas Šarmaitis savo studijoje *Kai kurie XIX a. antrosios pusės lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimo klausimai*, 1953 metais parodė naują kelią. Ten jis pareiškė, kad klasių kova visada Lietuvoje buvo svarbesnė už tautinius klausimus ir kad buržuazija tautos išsivadavimo kovoje visuomet gynė savo klasinius interesus. Šarmaitis taip pat pabrėžė draugiškus santykius su „didžiąja rusų tauta“ ir sakė, jog Lietuvai lemta likti sovietinės valstybės ribose.

Remiama valdžios griežtai prižiūrimo spausdinto žodžio, Šarmaitio programa išsilaikė iki devintojo dešimtmečio. Esu tikras, kad metams bėgant vyko ir tam tikras šio šablono nusidėvėjimas. Pavyzdžiui, literatai, rizikuodami būti apkaltinti buržuazinės santvarkos idealizavimu, iš dalies reabilitavo kai kuriuos lietuvių klasikų, kaip Vincą Krėvę ir Juozą Tumą-Vaižgantą. 1988-aisiais Šarmaitio simplistiniai istorijos interpretacijos metodai susilaukė opozicijos. „Man visada sunku atsakyti studentams, klausiantiems, kodėl visus caristinius užkariavimus reikėtų laikyti progresyviais ir palaimingais nukariauties žmonėms, — rašė istorikas Liudas Truska *Komjaunimo tiesoje*.

Skaudžiausieji Lietuvos praeities faktai (pavyzdžiui apie sovietinės valdžios įgyvendinimą Lietuvoje tarp 1940 ir 1952 metų) buvo išsilikę žmonių atmintyje. Viena laiške *Tiesai* (1988 m. spalio 2 d.) buvo parašyta: „Turime pripažinti, kad dauguma žmonių jaunesnių negu 50 metų, menkai susipažinę su Lietuvos istorija“. Šis sovietinės istorijos apkaltinimas lietė visų pirma tuos, kurie pradėjo eiti į mokyklą po 1945-tų metų. Tačiau šis pasakymas taip pat buvo lyg ir žmonių galvosenos apie oficialiosios istorijos iškraipymus, susumavimas.

Oficialioji istoriografija net naudojo žodžius, kurie skyrėsi nuo žodžių, sutinkamų žmonių kasdienėje vartosenoje. Istorikai kalbėjo apie „socialistinę revoliuciją“ 1940-aisiais, o žmonės — apie „okupaciją“. Ką istorikai vadino „išvadavimu“, žmonėms tai buvo „antroji okupacija“. Sovietiniai istorikai giedojo šlovės himnus „liaudies gynėjams“ ir smerkė „liaudies priešus“ — nukentėjusieji slapčia prisiminė „stribus“ ir „miškinius“.

Žmonių pasipriešinimas oficialiajai istorijai ilgai buvo užslėptas ir pasidarė viešas tikrai prasidėjus kovai dėl tautinių simbolių, pvz., dėl trispalvės. Rezistentai šiais atvejais naudojo klastą. Vienas gerai žinomas žurnalistas man pasakojo mojavęs trispalve per futbolo demonstracijas 1982-aisiais. Tačiau plačiausiai buvo paplitęs pasakojimas apie 1988-tųjų Vasario 16-tos demonstracijas, kai kažkas iškėlė trispalvę per išvietės langą televizijos bokšte. Valdžia net panaudojo šunis, bandydama (nesėkmingai) sučiupti nusikaltusįjį.

Valdžios pastangos užgniaužti 1988 metų Vasario 16-tos minėjimą buvo administracinio komandinio komplekso paskutinytis bandymas pažaboti istoriją. Be laikraštinių straipsnių, istorijos establišmentas 1988 metais pagamino vieną knygą — R. Songailos ir kitų *Mintys apie Lietuvos valstybingumą* (Vilnius,

1988) ir Kosto Navicko universitetinių paskaitų metmenis *Lietuvių tautos ir valstybingumo atkūrimas ir įtvirtinimas* (Vilnius, 1988). Tuo po to visa istorinė sistema pradėjo trupėti.

Audra prasidėjo balandyje. Po to, kai istorijos mokslų kandidatas Antanas Augus *Komjaunimo tiesoje* (1988 m. balandžio 14 d.) pareiškė, jog „banditai“, kurie priešinosi sovietinei valdžiai, užsitarnavo savo likimo, (t.y., buvo pagrįstai deportuoti), Saulius Pečiulis dėl pokario smurto Lietuvoje apkaltino stalinizmą (*Komjaunimo tiesa*, 1988 m. balandžio 21 d.). *Tiesa* (1988 m. balandžio 30 d.) tada išspausdino Juozo Jermalavičiaus „laišką redaktoriui“, kuriame jis šitaip kritikavo Pečiulį: „Nors nekaltai nukentėję žmonės sudarė neįžymią perkeltųjų dalį, S. Pečiulis ir čia, prasilenkdamas su tiesa, tikina, jog pokario metais buvę masiniai nenusižengusių įstatymui Lietuvos gyventojų trėmimai į Sibirą“. Laiško, rašyto *Gimtajam kraštui* (1988 m. spalio 14 d.) žodžiais, Jermalavičiaus laiškas, kuris buvo įkvėptas Česlovo Šlyžiaus, „subrandino revoliucinę situaciją Lietuvoje“. (Č. Šlyžius tuo metu buvo LKP Centro komiteto propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjas ir pasižymėjo ypač aršiu tautinės minties slopinimu. Išstūmus R. Songailą iš kompartijos I sekretoriaus vietos, Šlyžius netrukus buvo atleistas iš pareigų. Negaudamas darbo Lietuvoje, jis, mūsų žiniomis, išvyko gyventi į Maskvą — Akiračių red.)

Prasivėrė vartai ir istorikai pradėjo atvirai aptarinėti deportacijas. Nuomonės išsiskyrė dėl deportuotųjų skaičiaus: partijos konservatyvieji teigė, jog buvo deportuota 120,000 žmonių; kitiems atrodė, kad 200,000 ar daugiau. Tačiau, atėjus vasarai, niekas nebedrįso deportacijas teisinti. Partijos Istorijos instituto direktorė Vanda Kašauskienė spausdino konservatyvius straipsnius, kritikuojančius „socializmo stalinistines deformacijas“; Liudas Truska, persikėlęs iš Vilniaus universiteto į Pedagoginį institutą, išspausdino eilę kritiškų studijų, aptariančių nuostolius, padarytus per deportacijas ir kolektyvizaciją. Tačiau didžiausią įspūdį paliko 1988 m. rugpjūčio *Pergalėje* išspausdinti Daliaus Grinkevičiūtės atsiminimai apie 1941 metų deportacijas. Rugsėjo ir spalio valdžia pagaliau paskelbė savo planą reabilituoti visus tarp 1941 ir 1952 metų deportuotus žmones ir sugražinti jiems pilnas teises.

Kai kurie istorikai plaukė su laiko srove. Edmundo Rimšos ir Gedimino Rudžio straipsniai apie trispalvės atsiradimo ištakas *Komjaunimo tiesoje* turėjo įtakos liepos 9 dienos įvykiams Vingio parke. Rudis ir Vytautas Žalys išspausdino seriją straipsnių, įrodinėjančių, kad Sovietų Sąjungos užsienio reikalų ministro Viačeslavo Molotovo kaltinimai ir 1940 m. gegužės mėn. ultimatas Lietuvai buvo neteisėti. Visvien, istorikai tuo metu buvo žmonių smarkiai puolami.

Ypatingai establišmentą sutrikdė Adolfo Šapokos redaguotos *Lietuvos istorijos* populiarumas žmonių tarpe. Lietuviai, siekdami susipažinti su „tikrąja Lietuvos istorija“, masiškai išpirkinėjo *Kultūros barų* žurnalą, kuriame ši istorija buvo pradėta spausdinti. *Kultūros barai* taip pat spausdino Žalio ir Rudžio straipsnius bei Alfonso Eidinto straipsnių seriją apie Antano Smetonos politinę karjerą.

Pasiruošime paminėti Molotovo - Ribentropo paktą 1988 m. rugpjūčio 23 dieną istorikai neužėmė reikšmingos vietos. Nors jų pastangomis buvo išspausdinti pakto slaptieji protokolai (taip, kaip jie buvo pasirodę Vakarų leidiniuose), istorikai jautėsi suvaržyti, neturėdami autentiško rusiško teksto. Justinas Marcinkevičius šiuo reikalu padarė porą dygių pastabų Vingio parke (rugsėjo 23 d.), tačiau ten kalbėjo tik du istorikai (Truska ir Rudis).

Rugsėjo mėnesį istorikai pagaliau pilnai išsijungė į dvidešimtojo amžiaus kontroversinių įvykių diskusijas. Rimvydo Valatkos pasikalbėjimas su Alfonsu Eidintu apie jo vykdomus tyrimus Smetonos biografijos srityje (*Gimtasis kraštas*, 1988 m. rugsėjo 15 d.) vienus žmones sukrėtė, o kitus nustebino. Juozo Urbšio memuarų apie 1940 metų įvykius išspausdinimas pakeitė lietuvių istoriografijos veidą. Konservatyvieji istorikai dabar buvo priversti gintis, sakdami, jog kiekvienas istorinis klausimas turi kelias interpretacijas.

Naujosios istorijos pirmoji auka buvo sinchroninės socialistinės revoliucijos trijose Pabaltijo respublikose 1940 metais koncepcija. Kai spalio mėnesį vyko Sąjūdžio suvažiavimas, Kauno delegatai atvyko pasiryžę apie 1940 metų įvykius kalbėti kaip apie okupaciją. Suvažiavimo spaudos konferencijoje apie Lietuvos istoriją Rudis buvo pirmas istorikas, viešai ištars žodį „okupacija“. Spalio mėn. gale įvyko specialus akademinių ir partijos istorikų susirinkimas, tačiau jame nepasisekė susitarti dėl vieningos 1940 metų įvykių interpretacijos.

Pradėjo irti ankstesnis „sovietinės valdžios restauravimo Lietuvoje 1940-aisiais metais kaip tos pačios valdžios įvedimo 1918-aisiais tąsa“ vaizdas. Minėdami 70-tąsias Lietuvos Komunistų partijos įsteigimo 1918 metų spalio 1-3 dienomis sukaktuves, partijos istorikai suminėjo Kapsuko režimo 1919-taisiais trūkumus ir iškėlė klausimą, kiek iš tikrųjų Lietuvos Komunistų partija anuomet buvo nepriklausoma nuo „didžiojo brolio“ Maskvoje.

Prasidėjus pasiruošimams paminėti Kapsuko darbininkų ir valstiečių 1918 m. gruodžio mėnesio vyriausybės 70-ties metų paskelbimo sukaktį, suin-

tensyvėjo iššūkiai, teigiantieji, kad ši deklaracija neturi nieko bendro su Lietuvos valstybingumo klausimu. Istorikų susirinkime, suruoštamame „Žinijos“ draugijos 1988 m. spalio 26-tą, nebuvo įmanoma su tarti dėl vieningos 1918-tų metų įvykių interpretacijos. Rašydamas *Literatūroje ir mene* lapkričio mėn. Česlovas Laurinaitis susidorojo su visais argumentais, teigiančiais, jog Kapsukas turėjęs ką nors bendro su Lietuvos valstybingumu.

Kai, „Žinijos“ susirinkimui pasibaigus, vienas vyresnės kartos istorikas ir aš kartu keliavome namo, jis man pasakė, jog jis tenorėjęs, kad šis susirinkimas padarytų galą senajam įpročiui mechaniškai traktuoti datas ir įvykius. Man pastebėjus, kad kaip tik šis dalykas ir atsitiko ką tik pasibaigusiame susirinkime, jis nusišypsojo ir pasakė: „Taip, bet būtų buvę ne-

diplomatiška tai pareikšti viešai — ar ne?“ Ir iš tikrųjų, istorikai jau buvo nustoję mechaniškai kartoti datas ir įvykius.

1988 metų gale, kai sovietinės Lietuvos istorikai pradėjo pervertinti Tarybos vaidmenį 1918 metų Vasario 16-tos dienos akto paskelbimo procese, Lietuvos istorijos veidas jau buvo drastiškai pasikeitęs. Jau anksčiau rašiau apie Sąjūdžio spaudos konferenciją Lietuvos istorijos temomis (*Akiračiai*, nr. 2, 1989), tačiau baigdamas norėčiau vėl pacituoti Alfonso Eidinto atsakymą į mano klausimą — „Ar bus dabar nauja lietuviška Lietuvos istorijos interpretacija?“ Eidintas pareiškė — „Naują istoriją parašysim ir skaitytojas pamatys, kad ją parašė lietuvis“.

A.E. Senn

LIETUVOS ĮSPŪDŽIAI

Šių metų balandžio mėnesio pabaigoje teko aštuonias dienas praleisti Vilniuje ir Kaune. Pagrindinis kelionės tikslas — dalyvauti Kaune rengiamoje Vytauto Didžiojo Universiteto atkūrimo konferencijoje, apie kurią jau rašiau praeitame *Akiračių* numeryje. Kaip ir kiti užsienyje gyvenantieji, iš spaudos ir privačių laiškų nemažai girdėjau apie praeitą vasarą prasidėjusius pasikeitimus Lietuvoje ir visoje Tarybų Sąjungoje. Juos pastebėjau jau Maskvoje, ką tik išėdęs į Vilniun skrendantį lėktuvą, kuriame labai aiškiai išsiskyrė didžiuliais filmavimo aparatais „apsiginklavusi“ ABC News korespondentų grupė. Paklausus, ko jie skrenda į Vilnių, atsakė, jog darys Amerikos televizijai reportažą apie tautinį atgimimą Lietuvoje.

* * *

Vilniuje ir Kaune visur matoma trispalvė. Vietiniai, atrodo, prie jos kaip oficialios respublikos vėliavos jau yra pripratę. Tačiau atvykus iš užsienio ir ją pirmą kartą pamačius plevėsuojant Gedimino kalne arba virš Laisvės statulos Kaune, neįmanoma išvengti tam tikro emocinio pergyvenimo. Tačiau man didžiausią įspūdį mūsų vėliava padarė Maskvoje. Grįžtant į Ameriką, Sąjungos sostinė jau ruošėsi gegužės pirmajai. Visas miestas buvo padengtas raudonomis vėliavomis... visasąjunginėmis ir keturiolikos respublikų. Tik viena trispalvė savo originaliomis spalvomis ryškiai išsiskyrė raudonų vėliavų jūroje.

* * *

Lietuvių kalbai gavus oficialų statusą, ji dabar yra daugiau vartojama valdžios įstaigose. Net ir Vilniaus aerodrome tarnautojai gerai lietuviškai kalba. Vietiniai man sakė, kad preliminarūs cenzo duomenys parodė, jog Vilniuje šiuo metu yra apie 60 procentų lietuvių. Jei tą procentą galutiniai gyventojų surašymo duomenys patvirtins, tai dabar Vilnius būtų lietuviškesnis nei bet kada savo istorijoje, išskyrus tik patį ankščiausią laikotarpį. Kai apie preliminarūs duomenis papasakojau kauniečiams, jie tik ranka numojo sakydami, kad tai jau įprastas vilnietiškas faktų išpūtimas apie savo miestą.

* * *

Balandžio 23 d. Vilniuje įvyko solidarumo su gruziniais demonstracija. Ji buvo suorganizuota Lie-

tuvos Demokratų Partijos, joje dalyvavo apie dešimt tūkstančių žmonių. Eisena, kuri prasidėjo Lenino prospekto vakariniame gale ir baigėsi prie Katedros, buvo religinio pobūdžio. Jos priešakyje ėjo dvasiškis su kryžium, o daug dalyvių rankose turėjo degančias žvakes. Demonstrantai nešė trispalves, gruzinų tautinės vėliavas ir valdžią kritikuojančius plakatus. Prie Katedros nebuvo kalbų, o tik religinės ir tautinės giesmės bei žvakių padėjimas. Visa demonstracijos eiga buvo filmuojama jau minėtos ABC News korespondentų grupės.

* * *

Būnant Vilniuje teko matyti Antano Škėmos „Pabudimą“. Ši drama, režisuota Jono Vaitkaus ir rodoma Vilniaus Dramos Teatre, turi gana stiprų antikomunistinį charakterį; bent jau tikrai antistalinistinį ir antistagnacinį. Žiūrovų nuotaikos buvo reiškiamos plojimais, palydinčiais aktorių deklaracijas prieš totalitarinės sistemos žiaurumą. Kaune tuo pačiu metu buvo statoma Balio Sruogos „Baisioji Naktis“. Šis veikalas yra apie caristinę priespaudą Lietuvoje prieš Pirmąjį Pasaulinį karą. Pagrindinis dramos herojus pakartotinai drožė kalbas, kurių turinys ne daug kuo skyrėsi nuo dabartinės Sąjūdžio programos. Čia irgi strateginėse vietose buvo plojimų, bet mažiau negu Vilniuje.

* * *

Šiuo metu Lietuvos Komunistų Partija pergyvena krizę. Vadai, kaip Brazauskas ir Beriozovas, yra palankūs tautinio atgimimo procesui ir tikslams. Jie, atrodo, tikrai nori Partiją reformuoti persitvarkymo ir tautinio atgimimo kontekste. Didžiausias pasipriešinimas reformoms yra randamas kai kurių senųjų centro komiteto narių tarpe. Rajonuose padėtis yra gana komplikauta. Čia matosi užkietėjusiu biurokratų, kurie yra priešingi bet kokiems pasikeitimams, norėdami išlaikyti savo senąsias pozicijas ir su jomis surištas privilegijas. Tačiau tarp vidurinių kadrų yra ir reformos šalininkų, kaip pvz., antrasis Kauno Lenino rajono sekretorius, kuris *Kauno tiesoje* pasisakė už pliuralistinės politinės sistemos įvedimą Lietuvoje. Mano manymu, tėra tikrai laiko klausimas, kada dauguma Partijos kadrų ir eilinių narių aktyviai įsijungs į persitvarkymo ir tautinio atgimimo eigą.

* * *

Per paskutinius keturis metus Lietuvos, kaip ir visos Tarybų Sąjungos, ekonominis gyvenimas yra žymiai pablogėjęs. Prekių yra mažiau negu prieš persitvarkymą, o infliacija vis kyla; kitaip sakant, rublių yra, bet nėra ką už juos pirkti. Yra ir kitų problemų, surišų su ekonominėmis reformomis. Šiuo metu Lietuvoje stipriai plečiasi taip vadinami kooperatyvai. Jei neklystu, jie esmėje yra mažos privataus biznio įmonės, kuriose už aukštesnes kainas galima nusipirkti valstybinėse krautuvėse nesančių prekių. Su didėjančia privačia nuosavybe ir apyvarta atsiranda ir kai kurie jų negatyvūs poreiškiai. Būnant Kaune teko daug skaityti ir girdėti apie lietuviškos mafijos veiklą. Panašiai kaip Amerikoje, vietiniai „reketai“ bando šantažuoti kooperatyvus, papirkti miliciją ir bendrai sukelti daug riukšmo, kad atkreiptų savo priešų ir draugų dėmesį. Be to įvairios mafijos grupės dažnai ir tarp savęs pakovoja. Vienas iš tokių „mūšių“ įvyko Kauno „Neries“ viešbučio salėje. O kaip milicija į visa tai reaguoja? Čia, irgi, panašiai kaip Amerikoje. Jų aukštieji pareigūnai skundžiasi, kad nėra užtenkamai kvalifikuoto personalo efektingai kovoti su šios rūšies nusikaltimais. Be to trūksta modernių priemonių (kriminalistų automobiliai yra naujesni ir geresni negu milicijos ir todėl juos sunku pasivyti) ir liudininkų, kurie sutiktų eiti į teismą (jau yra atvejų, kur bandžiusius liudyti ištiko labai tragiškas likimas).

* * *

Vienas iš pagrindinių lietuvių ir kitų pabaltiečių rūpesčių, tai vietinių gyventojų karinė tarnyba Raudonojoje Armijoje. *Kauno aide* neseniai tilpo esto naujoko laiškas, kuriame jis detalčiai aprašo asmeninius pergyvenimus viename armijos dalinyje. Perskaičius šį laišką, susidaro įspūdis, jog net ir pats blogiausias Amerikos „boot camp“ pavirsta liuksusiniu kurortu, palyginus su tuo, kas darosi Raudonojoje Armijoje. Apie karinės tarnybos baisybės teko girdėti ir iš kitų šaltinių, todėl esto laiškas neatrodo, jog būtų vieno jaunuolio fantazijos kūrinys. Šiuo metu visų Pabaltijo respublikų tautiniai sąjūdžiai, o ypačiai moterų ir jaunimo organizacijos, daro spaudimą į armijos vadovybę, kad lietuviai, latviai ir estai karinę prievolę atliktų trijų respublikų teritorijoje.

* * *

Bendrai paėmus, dabartinė situacija Lietuvoje yra daug daugiau komplikauta, negu mes užsienyje galime įsivaizduoti ir pilnai suprasti. Iš toli žiūrint, kai kurie asmenys tautinio atgimimo procese mums gali atrodyti kaip herojai arba kaip tautos interesų išdavikai. Bet, su esama padėtimi geriau susipažinus, ką geriausiai galima padaryti tik ilgesnį laiką Lietuvoje pabuvus ir ko aš aišku per aštuonias dienas negalėjau pilnai padaryti, dalykai pradeda kitaip atrodyti negu jų pristatymas Vakaruose gyvenančių lietuvių spaudoje. Tačiau, reikia pripažinti, kad panašių reiškinų galima ir Lietuvoje pamatyti. Ten taip pat yra esminių nuomonių skirtumų apie paskirų asmenų ir grupių vaidmenį persitvarkymo procese. Laisvėjančioje visuomenėje tokie nesutarimai yra viešai diskutuojami ir jų atgarsiai ilgiau pasilieka žmonių atmintyje. Iš kitos pusės, šiandien Lietuvoje apstu entuziazmo, pasiaukojimo, tikėjimo į ateitį ir pasiryžimo atsiekti

(tęsinys sekančiame psl.)

APIE ŽMOGŲ IR JO KRIZES

(Pabaiga. Pradžią praeitame numeryje)

Minkevičius pripažįsta visų žmonių lygybę, paremdamas tą teiginį gamtiškomis sąvokomis: žmogus gimsta, gyvena bendrijoje, veikia, ir miršta. Žmogaus veikla nesanti nukreipta vien į medžiaginę aplinką, bet ir į santykiavimą su savimi. Jis turi tikslus, kurie surišti su žmogaus laisva valia, o pastaroji reiškia atidarymą plotmės, kurioje pasirodo savęs pasirinkimas. Ši kryptis įduoda žmogui asimetrinį sąryšį su aplinka, nes su ja jis santykiauja vien materialiai. Aplinka neturi grįžamojo sąryšio — ji esanti neblė, bevertė ir bereikšmė. Šiuo atveju žmogui yra įduota veiklos pirmenybė, ir anot autoriaus, veiklumas sudaro žmogaus pradžią ir pagrindą sąmonei bei kultūrai. Iš veiklos taip pat išsivysto saviveikla ir subjektas, o pastarojo pagrindinis veiklinis santykis esąs su kitais subjektais, turinčiais siekimus ir tikslus. Aišku, vėl iškyla klausimas: kokia turi būti visuomenė, norint sutaikinti visų subjektų tikslus ir siekimus. Ši problema gali būti išrišta vien istorijos tėkmėje, kurioje reiktų surasti, anot autoriaus, pasaulio vienvė.

Nors bendruomenė visuomet yra istoriška, nežiūrint įvairių istorijos sąvokų, klausimas apie istorijos vienvė iškyla atsiradus pasaulinei militarizmo ir ekologijos grėsmėi. Kitaip sakant, šio amžiaus susilietimas su žmogaus egzistencijos riba panaikina nacionalistinius, mitologinius ir net politinius skirtumus, nes tie skirtumai nublunka viso pasaulio žlugimo grėsmės akivaizdoje. Politika todėl turėtų remtis istoriniu žmonijos atsakomybės principu. Visa, ką istorija įnešė, sukūrė ir perdavė, randasi grėsmėje pradingti. Šiuo atveju dabarties žmogaus atsakomybė yra istoriškai visatai. Grėsmė neišaugo iš gamtos, bet yra žmogaus istorijoje sukurtos kultūros rezultatas. Atrodo, kad žmogus nesąs atsakingas vien tik už istorinės visatos išlaikymą, bet ir už istorijos eigą, nuvedusią į aklagatvį. Kaip iš vis įmanoma suprasti tokią aklagatvį, tokią klaidą, akivaizdoje teigimų, kad žmogus esąs sąmoninga būtybė, kurianti istorinę bei bendruomeninę kultūrą, sudarančią jo tobulėjimo plotmę?

Istorizmo principas, neturįs savyje galutinumo, prileidžia neribotas pažangos vystymosi galimybes ir optimizmą. Kaip jau minėta, žmogus turi sąlygas tobulėjimui, bet pastarasis nėra automatiškas; jis reikalauja inteligentiškos veiklos, galinčios užlaikyti

istorinę žmogaus sąmonę kaip didžią vertybę. Be jos nebūtų rėmų žmogaus visuomeninei veiklai; jos vietoje atsirastų atminties tuštuma. Bet, anot autoriaus, mūsų istorijos samprata priklauso nuo „laiko dvasios“. Šiuo metodologiniu principu autorius teigia, kad istorija gyvena dabartyje. Bet taip pat šis principas prileidžia, kad istoriniai nagrinėjimai neranda „kas tikrai buvo, ir kaip buvo mąstyta“, bet kaip dabarties žmogus interpretuoja praeities tekstus, pasirėmęs dabarties kontekstu. Ši sąvoka yra metodologiškai naudinga, bet taip pat sudaro pagrindą tezei, kad žmogus esąs ribotas objektyvių istorinių rėmų ir procesų. Jie ir sudaro keblumą suprasti žmogaus laisvę, jo galimybių pasirinkimą, bei tikslus. Jei laisvė egzistuoja, ar tik neglūdi ji vien tik subjektyvioje plotmėje o subjektyvumo sąvoka gal priklauso tik specifiniams istorijos rėmams. Galima net teigti, kad ir žmogaus vystymosi bei tobulėjimo mastų samprata gali priklausyti specifinei istorijos epochai ir tokiu būdu paneigti bet kokią teiginį apie objektyvius mastus.

Minkevičius, pagaliau, išveda tezę, kad žmogaus pėdsakai baigiasi jame pačiame, nes jis esąs ne tik gamtos, bet ir visuomenės bei kultūros produktas. Šioje trijulėje glūdi žmogaus esmė. Aišku, kultūra — tai objektyvizuoti žmonių sąryšiai ir gyvenimo būdai, be kurių individas negali nei gyventi, nei kurti, nei savęs valdyti. Atskira asmenybė pasidaro didinga tik turėdama istorinį ir visuomeninį krūvį. Kaip sako Minkevičius, žmogaus veikla ir savikūra nėra pasaulio lūžiai, bet jo visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo jungiamoji dalis. Bet pastaroji autoriui pasirodo platesnė, negu prileistų jo istorizmo ir kultūros tezė. Jis įveda sąvokas, kaip „dvasinę energiją“. Žmogaus veiklą turinčią begalinį elementą, ir šiuo atveju dinamišką kūrybiškumą. Esant tokiai situacijai, reikia peržvelgti veikale pasirodžiusius teoretinius keblumus.

Iš viso negali būti klausimo dėl veikale paliestų temų aktualumo bei svarbos. Daugumai išvalgių mąstytojų dabartiniai laikai yra daugybės krizės epocha. Jiems priklauso ir Minkevičius. Be abejonės, suprasti krizę yra vienas iš sunkiausių uždavinių. Tai iškyla net Minkevičiaus istorizmo prielaidoje, teigiančioje kad mes esame savo istorinių laikų bei kultūros vaikai ir norom nenorom esame įrakinti jų sąvokų rėmuose. Tačiau priimant šią tezę neįmanoma atsieti savęs nuo savo kultūros ir jos stovio istorijoje ir traktuoti mūsų epochą iš metodologiškai neutralaus taško. Jeigu mūsų laikų krizė yra modernios istorijos ir kultūros padarinys, mums neįmanoma ją išspręsti pasiremiant tais pačiais pagrindais, iš kurių išsivystė krizė. Minkevičius kaip tik ir vartoja visas modernias sąvokas (pvz., gamta esanti materija, neturinti nei vidinės vertės nei grožio; visa tai išplaukia iš žmogaus, kuris tik vienas esąs pakilęs virš gamtos ir tuo pačiu sudaręs evoliucijos karūną). Žmogus, pagal Minkevičių, esąs sąmoningas, veikiąs pagal tikslus ir laisvą pasirinkimą, ir esąs subjektas stovįs prieš objektus. Jo kultūros sukurti mokslai sudaro galimybę prieiti prie medžiaginės arba ontologiškai sumaterializuotos gamtos, įduodantys žmogui įrankius medžiagos perdirbimui pagal žmogaus nuostatus ir reikalavimus. Tai ir yra sąvokos, kurios grindžia krizės išsivystymą. Tokie pagrindai sudaro matematinį

gamtos suprastinimą į kiekybę. tuo užleisdami pirmenybę kiekybinei metodologijai ir iš jos išplaukiančiai mokslinei technologijai bei politinei technokratijai. Aišku, šiuose pagrinduose glūdi žmogaus „begalinio kūrybiškumo“ prielaida ir galia pertvarkyti materiją pagal savo norus bei įstatymus. Kitaip sakant, jo galia „sužmoginti“ medžiaginę gamtą ir per tokį „išdarbingą ir veiklų“ procesą suteikti jai svarbą ir reikšmę. Išdarbingumas ir veikla, paremti sumedžiaginta gamtos sąvoka ir žmogaus mokslinė — techninė galia gamtą įvaldyti, įveda procesą, kuris tampa technine kultūra. Šioje kultūroje net pats žmogaus gamtiškumas pasidaro tik medžiaginė sąlyga naujoms išdirbystėms ir technikoms. Iš to kyla progreso sąvoka: žmogaus savęs tobulinimas per jo jėgos iškėlimą bei vis platesnį gamtos sumedžiaginimą ir užvaldymą. Šis procesas ir priveda prie krizės: mokslis tampa tegali būti vien kiekybiškas ir techniškas, neprileidžias gamtinių kokybių, nebent tos kokybės išplauktų iš subjektyvizmo ontologijos. Gamta tampa nužeminta ir jos apsauga priklauso vien nuo žmogaus norų bei jo sąmonės ir moralės. Kitaip sakant, autorius interpretuoja ne tik istoriją, bet ir šiandieninę krizę bei galimybę ją išspręsti sąvokomis, kurios pačios yra krizės stovyje. Sąvokos, kaip „materialistinė gamta“ ar „medžiaginė aplinka“, nėra gamtinės, bet modernios kultūros kūriniai. Reikia atminti, kad ne gamta padaro krizę, bet žmogaus kultūroje išvystyti sąryšiai su gamta. Iš to ir turėtų sekti samprata, kad modernizmo kultūroje sukurtos sąvokos apie gamtą sudaro tokio sąryšio krizę. Nekritiškai prileisdamas tokių sąvokų galiojimą, autorius negali išspręsti šiandieninės krizės.

Nors Minkevičius prileidžia žmogaus gamtinę prigimtį, jis ją tuoju perkelia į viršgamtinį socialumą bei kultūrą. Šiuo atveju nėra išeities, nepriėmus bendruomeninių bei kultūrinių mastų, kurie apibūdintų ne tik žmonių santykius, bet ir gamtos esmę. Mokslai yra kultūros kūriniai ir būdami priešpriešinti gamtai negali suteikti tiesioginio sąryšio su gamta. Atvirkščiai, gamtos sąvoka apibrėžiama kultūroje išsivysčiusių mokslų ribose. Tokios ribos sunkiai peržengiamos, nes Minkevičiaus tezė uždaro žmogų jo visuomenėje bei kultūroje. Šis uždarumas glūdi jo modernios kultūros materialistinės ontologijos priėmimo bei kultūros ir gamtos, objekto ir subjekto, dvilypiskume. Egzistuojant tokiai situacijai, neįmanoma rasti mastą už bendruomenės ir kultūros ribų, kuris galėtų nurodyti kryptį žmogaus „tobulėjimui“. Viena nevaisinga išeitis būtų bendruomenių savitarpė kritika, pagrįsta bendruomeniniais mastais. Bet tokia kritika, tuo pačiu, paneigtų save, nes jai galima būtų prikišti objektyvumo stoką; ji interpretuotų kritikuojamą bendruomenę savo mastais ir turėtų teisę kalbėti vien tik apie save. Jei žmogus yra bendruomeninių sąryšių susikryžavimas, jis negali būti daugiau negu tie sąryšiai jam leidžia. Jis net būtų aklas savo bendruomenės visatai, nekalbant jau apie kitų bendruomenių visatas. Be šių sunkumų yra ir kitų: žmogus gyvenąs bendruomenės sąryšių rėmuose bei sąlygose negali būti neribotas. Jei ši tezė turi pagrindo, tada sunku suprasti Minkevičiaus teiginį apie žmogaus begalybę ir net jo amžiną esmę. Taip pat sunku būtų suprasti jo teisingai ir gerai išanalizuotus, filosofškai radikalius, vieno amžiaus priešingumus. Tokios analizės rodo žmogaus nepriklausomumą nuo bendruomenės rėmų.

Šis nepriklausomumas kaip tik gali būti svarbiausias, nors Minkevičiaus ir neišvystytas, jo

LIETUVOS . . .

(atkelta iš 5-to psl.)

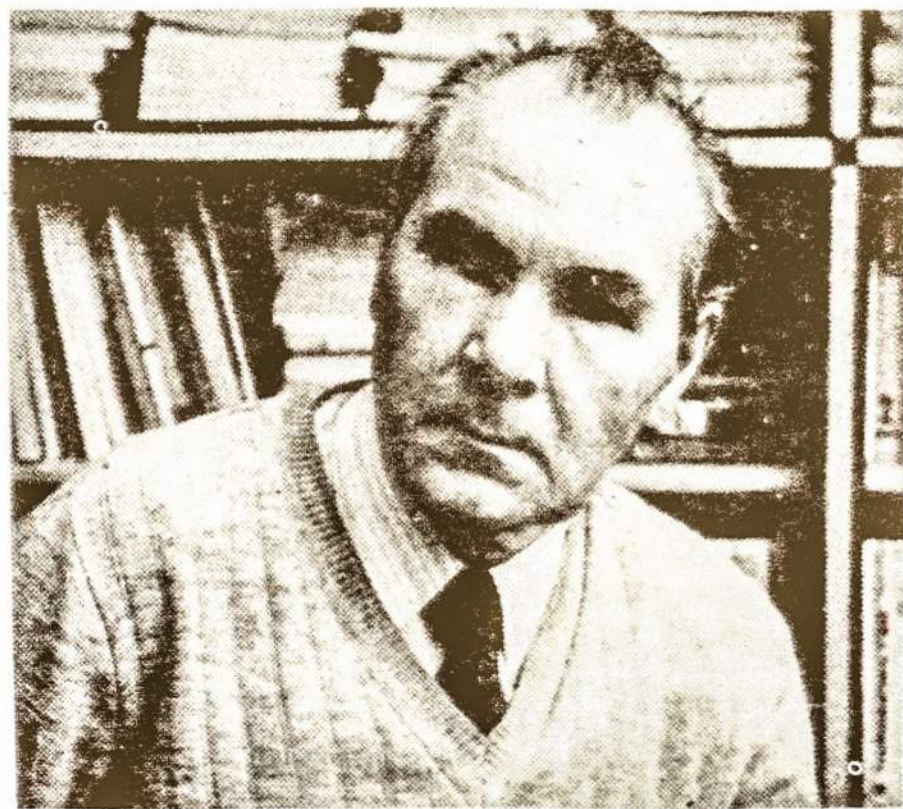
užsibrėžtus tikslus. Tai ypač matosi jaunoje kartoje, kurios nariai jau dabar užima daug vadovaujančių vietų tautinėje veikloje. Kai kuriais atžvilgiais gyvenimas demokratinėje visuomenėje yra komplikutesnis ir sunkesnis negu santvarkoje kur viskas yra iš „aukščiau“ nustatoma ir nurodoma. Bet per aštuonias dienas Lietuvoje aš nesutikau nei vieno tautiečio, kuris nenorėtų pakeisti totalitarinės sistemos „nekomplikuotumo“ į demokratinės ir nepriklausomos valstybės „problemas“. Ne vienas yra man pasakęs, kad nors ekonominė padėtis bloga, kol demokratizacija ir tautos laisvėjimas tęsis, mažai kas dėl to skųsis.

Julius Šmulskštys

galvosenos bruožas. Visą tai Minkevičių truputį stebina, ir žmogaus nepriklausomumas eina „refleksijos“ vardu. Kas yra ta refleksija ir kokią erdvę ji atidaro — objektyvią ar subjektyvią, o gal net ir visai kitokią, knygoje nenagrinėjama, nors tai ir sudaro pagrindą visoms modernizmo filosofijoms, neišskyrus nei idealizmo ir materializmo. Šis pagrindas pasirodo jau vien tame, kad modernus kiekybinio o ne kokybinio metodo pasirinkimas neturi nieko bendro su „objektyvumu“. Neįmanoma įrodyti, kodėl skaičius, o ne spalva, yra objektyvus.

Minkevičiaus monografijoje yra dar ir kitų nekritiškų prielaidų. Viena iš jų yra evoliucija. Be abejonės, modernizmas priima evoliucijos tezę, ir be abejonės mitologiniai gyvybių išsivystymų „išaiškinimai“, jei ne juokingi, tai mažiausiai yra naivūs. Bet autorius per greitai priima evoliuciją kaip gyvybių išsivystymo principą iš netobulų į tobulas būtybes — ypač į žmogų. Taip pat per greitai priimama prielaida, kad žmogaus paskirtis randasi tolimesniame savęs tobulinime. Ryšium su tuo iškyla pora klausimų: pirma, ar „evoliucija“ randasi gamtoje, ar ši sąvoka iškyla iš modernizmo sukurtos istorizmo bei progreso tezių? Juk pagal Minkevičiaus materialistinę gamtos tezę galima teigti, kad gamtoje randasi vien pasikeitimai be jokios krypties ir be jokio tikslo. Kryptys bei tikslai yra žmogaus kultūros kūriniai ir tuo pačiu „evoliucija“ bei gamtoje atsiradęs „tobulėjimas“ yra taip pat kultūrinė sąvoka. Be to, gan sunku suprasti tobulumo reikšmę. Autoriaus veikale ji atrodo gan romantiškai. Tačiau toks jos nuspalvinimas nėra būtinas, nes žmogus iškilo ir išsilaikė nebūdamas „tobulesnis“ ar net „sąmoningesnis“, bet būdamas žiauresnis, piktesnis ir plėšikiškesnis. Net galima būtų teigti, kad žmogus aplinkos atžvilgiu pasidarė ne tik kad nesąmoningesnis, bet gal ir mažiau inteligentiškas. Kiti gyvūnai nesukelia „ekologijos krizę“, o tas „sąmoningas“ ir net „tobulas“ žmogus stovi ant savo susikurtos pražūties bedugnės kranto. Ar iš viso įmanoma verinti žmogaus istoriją kaip tobulėjimą? Net ir prabėgoms pavartę istorijos lapus, randame ten žmogų, kuris ne tik žiaurus kitiems gyvūnams, bet dar žiauresnis kitam žmogui.

Antra, sutinkant su autoriaus gamtinės evoliucijos sąvoka, reikia taip pat nustatyti tos evoliucijos kryptį. Be krypties bus vien tik pasikeitimai. Bet sutikus, kad gamtoje yra kryptis, mes priversti sutikti, kad žmogus nėra „aukščiausia“ evoliucijos pakopa, bet tik viena ląstelė, kuri bus pralenkta ir palikta gyvybių prieš kurias šių laikų žmogus būtų paskutinis evoliucijos eigos tikslas. Sąryšyje su evoliucija Minkevičius įveda kitas prielaidas, kurios nėra „moksliškos“, o metafiziškos. Pagal jo išvedžiojimus,

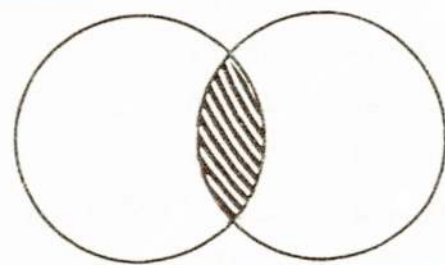
Jokūbas Minkevičius

atrodo, kad kalba, bendruomenė ir kultūra pasirodė staiga — iš gyvūnų bandos pasidarė žmonių bendruomenė. Jis iš viso nepaaiškina, kaip šis šuolis atsitiko, kaip iš gyvūnų signalų išsivystė kultūrinės reikšmės, kaip iš garsų pasidarė gramatika. Noriu pastebėti, kad čia nėra autoriui priekaištas; šios problemos dar bus ilgai, ir gal net neišsprendžiamai, diskutuojamos. Negalime reikalauti, kad vienas mąstytojas viename veikale išspręstų visas filosofijos mokslo, kultūros, ir žmogaus problemas. Šias problemas reikia priminti dėl to, kad jos priklauso žmonijos intelektualiniam gyvybiškumui, Jos svarbios ne priešingumų gilinimui, o siekiant dialogo. Jei filosofija manytų, kad ji jau išsprendė viską — ji būtų nebe filosofija, o dogma.

Užbaigiant reikia dar kartą pabrėžti, kad Jokūbas Minkevičius rimtai apmąsto sunkią modernizmo dilemą ir krizę. Jo klausimas BŪTI AR NEBŪTI nėra retoriškas. Yra daug mąstytojų, kurie su autorium pilnai sutiktų. Ne tik sutiktų, bet gal net pultų su juo į desperaciją. Minkevičius, iš kitos pusės, nėra tragiškas mąstytojas ir jo veikalas nėra desperacijos išraiška.

Algis Mickūnas

Jokūbas Minkevičius, *Žmogaus problema: būti ar nebūti*. Vilnius, Mintis, 1987.

atvirai
kalbant

LYGŪS TARP LYGIŲ

— . . . Vienų vienas žodis būt tave apgynęs,
Bet varge jo vieno tu pasigedai,
Nors visi žadėjom mirti už tėvynę —
Liko netęsėti mūsų pažadai . . .

— vienodai ir ramiai, gal daugiau su pačių klausytojų nujaučiamu priekaištu ar implikuojama ironija, gerai žinomą Jono Aisčio eilėraščių skaito paskutinis nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministeris Juozas Urbšys. Tuo pačiu, kalėjimų kančias išduodančiu ir tremties vargus atspindinčiu balsu šis gyvasis brutalių ir tragiškų mūsų krašto istorijos įvykių liudininkas „Lietuvos kino kronikos“ montaže pasakoja apie savo konfrontacijas su didžiausiais šio amžiaus žmonijos tironais, trumpais plunksnos brūkštelėjimais pražūčiai pasmerkusiais ištisas tautas, padariusiais mirties sprendimus milijonams nekaltų žmonių . . . Ir reikšmingųjų tautos istorijos lūžių, ir svarbiųjų šios dienos aktualijų atšvaistus video ekrane čikagiškės „Seklyčios“ salėje gegužės 11 ir 13 d.d. seansuose rodė čia viešėje trys Lietuvos filmininkai: Edvardas Kundavičius, Arvydas Reneckis ir Henrikas Šablevičius.

Pernai Lietuvoje išleisti ir bematant bestseleriu tapę J. Urbšio *Atsiminimai*, čia pakartoti gan dideliu 1,500 tiražu buvo irgi bematant išgrobstyti. Šiuo metu jau leidžiama antra (irgi tūkstantinė!) laida. Gana kukli knygelė, su čionykštėje laidoje pridėtais papildymais (J. Urbšio ir jo žmonos Marijos Mašiotaitės biografijomis, nuotraukomis, Molotovo - Ribbentropo paktų bei slaptų protokolų nuorašais,

ištraukomis iš to meto pranešimų laikraščiuose, o pagaliau ir dabar Australijoje gyvenančio buv. kriminalinės policijos valdininko A. Mauragio liudijimu apie tariamą raudonarmiečių pagrobimą) sudaro kiek daugiau nei pusantro šimto puslapių. Manau, kad ji bus reikiamai vertinama ir analizuojama kompetentingų recenzentų. Tuo tarpu užteks paminėti, jog ir negausiuose puslapiuose J. Urbšys sugeba skalsiais žodžiais blaiviai ir dalykiškai išdėstyti ar įrodyti, kad „visa, kas 1940 metais nuo birželio 15-tosios iki rugpjūčio trečiosios Lietuvoje vyko, buvo ne kas kita, kaip Lietuvos prijungimo prie Tarybų Sąjungos etapai, — prijungimo, kurį sąmoningai, planingai ir kryptingai, nusikalsdami tarptautinei teisei ir tarptautinei dorovei, vykdė ir įvykdė Stalinas su Molotovu liūdnei pagarsėjusio asmenybės kulto sąlygomis“. (107 psl.)

J. Urbšio *Atsiminimai* nuo kitų daugiausia ir skiriasi tuo, kad juose labai mažai vietos užima aprašinėjamai asmeniškių pergyvenimų ar kančių, paliekant visą tai skaitytojui vos ne tarp eilučių susirasti:

„Tambovas, Saratovas, Maskva, Kirovas, Gorkis, Ivanovo, Maskva, Vladimiras — tokie buvo mano žmonos ir mano (kiekvieno, žinoma, atskirai ir izoliuotai) trylika metų, vienuolika — vienutėse, trukusio kalėjiminio „turnė“ etapai. Be susirašinėjimo ar šiaip kokių santykių su išorės pasauliu“. (119 psl.)

Nedaug J. Urbšys pasakoja ir apie kitus tuose kalėjimuose kalintus ir kankintus paskutiniųjų Pabaltijo valstybių vyriausybės narius, šalia jų pavardžių keliais žodžiais tesuminėdamas likimus jų, apie kuriuos tikrai žino. Tik po Stalino mirties jis patiria apie savo senutės motinos mirtį Sibire, aiškiai žinodamas, kad „ne savo noru, aišku, ji ten nuvažiavo numirti, turėdama 85-rius metus amžiaus“.

Kad tėvas, brolis, dvi brolienės, brolaitis mirė deportuoti taip pat Sibire nuo priespaudos, bado, ligų ir šalčio, kad kitas brolis, pašauktas 1946 metais į Naujamiesčio miliciją, rytojaus ar trečią dieną buvo atiduotas palaidoti saviesiems negyvas, kad tėviškėje iš tikro neliko nieko iš savųjų, sužinosiu tik išėjęs iš kalėjimo“. (128 psl.)

Toje J. Urbšio tėviškėje, Zauosėje, netoli Vaidakėlių (kur kadaise pastoracinį darbą dirbo jaunas kunigas Juozas Tumas - Vaižgantas) teko paskutiniaus vokiečių okupacijos metais praleisti vasarą besisvečiuojant pas savo vyriausią seserį Anę, vieną iš ministerio minimų brolienų. Kasdien einant prie Nevėžio pasikaitinti saulėje, pasimaudyti, paplaukyti laiveliu, senoji Urbšienė išsprausdavo į rankas knygas, labiausiai mėgtas skaityti sūnaus ministerio (kurio vardas būdavo minimas su didžiausia pagarba) su gausiais jo padarytais pabraukimais paprastu ar raudonu pieštuku. Dažniausiai tai būdavo religinio ar filosofinio turinio knygos . . . Su svainiu Alfonsu, labai mielu, linksmo būdo, visų didžiai mėgiamu vyru, kartais nueidavom į vakaruškas gretimuose kaimuose . . . Jo tėvas, brolis Antanas, kartu su trim sūnumis ir trim jaunom dukrom buvo išvežti į Sibirą anomis 1941 metų baisiojo birželio dienomis . . .

— Alfonsą užmušė lietuviai komunistai Naujamiesčio daboklėje. Prisimenu, lyg tai dar raštelį žmonai siuntęs, sakydamas, jog tardytojai baisiai žiaurūs . . . Kada pranešė, kad vyras susirgęs ir reikia jį iš daboklės pasiimti, Anė paprašė pagalbėti . . . Iš tikrųjų jis jau buvo nebegyvas. Kada su Ane jį mazgojom, buvo visas sumuštas, tamsiai mėlynas,

(tęsinys sekančiame puslapyje)

ATVIRAI...

(Atkelta iš 7-to psl.)

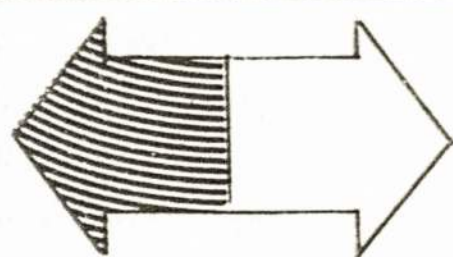
ypač jo nugara, — pasakojo mano jaunesnė sesuo Emilija, JAV viešėjusi prieš keletą mėnesių, kada smulkiai apšnekėjom kiekvieno plačios mūsų giminės nario likimą ir siaubinguosius ankstyvojo pokario metus, kurių detales mes išviliojome mažiausiai pažįstame, nes per daugelį metų oficialiojoje literatūroje jie būdavo kreiviausiai ir nepatikimiausiai nušviečiami. — O Anė su visais trim vaikais ir senute uošviene išvežė į Sibirą 1949-taisiais, per patį pavasario potvynį... Mūsų Danutė nujojo į Gustonių geležinkelio stotį, jiems paėmusi visą kepimą duonos...

Skilties pradžioje minėtame filmų seanse buvo rodomi dar keli filmai: apie liaudies menininkus, kuriančius medžio skulptūras, apie Sąjūdžio Tarybos pirmininko tėvą architektą Vytautą Landsbergį - Žemkalnį. Užbaigta tikrai vykusi kandžiai satyriniu škie „Tarp lygių lygūs ir laisvi“, kuriame (ne visada sėkmingai) bandoma nufilmuoti privilegijuotųjų, aukštųjų valdininkų kastos krautuves ar ligonines, į kurias paprastiems mirtingiesiems įžengti nevalia, parodytant aprūpinimo kontrastus ir paradoksus vadinamoje „beklasėje visuomenėje“...

Tačiau didžiausią įspūdį, manau, visiems padarė dokumentinis filmas „Vėliava iš plytų“ (rež. Saulius Beržinis) apie jauną Raudonosios armijos karį lietuvį Artūrą Sakalauską, kuris, nebeiškęs vyresniųjų jam daromų skriaudų ir kankinimų, nušovė aštuonis savo persekiotojus ir dabar psichiatrinėje ligoninėje laukia savo teismo... Šis filmas jau yra laimėjęs visą eilę sovietinių ir tarptautinių prizų ir žymenų, o taip pat sukėlęs daug kontroversinių atsiliepimų ir diskusijų.

Filmininkai yra atsivežę ir daugiau filmų, su kuriais jie pasiryžę apvažinėti kitus miestus ir lietuviškas kolonijas. Ne vienas jų nusipelnė žymiai platesnės ir ne vien lietuviškos auditorijos. Ypač „Vėliava iš plytų“, liečianti antihumanišką auklėjimą, sadizmą, šovinizmą ir rasinę diskriminaciją sovietinėje kariuomenėje. Reikėtų, kad bent šis (o gal ir keli kiti) filmai būtų įkalbėtas angliškai, (gal pasitalkinus gerai žinomų aktorių) ir paskleistas šio krašto, Kanados ir kitų šalių televizijų tinkluose. Ir tai ne vien dėl dokumentinės ar informacinės vertės...

Algirdas T. Antanaitis

ir taip,
ir ne

„DAKTARAS ŽIVAGA“ IR SALAMI

Aną kartą citavome istoriko Rojaus Medvedevo aforizmą, kad „Sovietų Sąjungoje skaityti įdomiau negu gyventi“ (*Metmenys*, nr. 55, 187 p.). Tarp kita ko, tam Medvedevui, kuris ligi šiol buvo labai populiarus tik Vakarų pasaulyje, vėl sugrąžintas Partijos bilietas. Dabar norime pacituoti kito rašytojo ir filosofo Andriaus Siniavskio pranašystę, kad Sovietų Sąjungoje pirma bus atspausdintas Boriso Pasternako romanas *Daktaras Živaga* negu kad atsirast salami dešra ant prekystalių. (*Time*, 1989.4.10). Iš tikrųjų, tas

romanas jau spausdinamas Leningrado žurnale *Novy Mir*, o eilės prie maisto krautuvių nei kiek netrumpėja.

Tas pats Siniavskis, kuris jau kuris laikas gyvena Paryžiuje, pagarsėjo dar vienu dalyku. Po Stalino mirties jis rašė, kad didžiausią klaidą padariusi sovietinė valdžia, leisdama Stalinui numirti. Reikėjo, esą, paskelbti, kad jis gyvas nuėjęs į aną pasaulį (dangų ar pragarą), iš kur jis savo budria akimi galės amžinai stebėti, kas dedasi šioje ašarų pakalnėje. Tikrai nebūtų atsiradę nei jokių revizionistų, nei disidentų. Manau, kad ir Gorbačiovas kažin ar būtų išdrįsęs pasirodyti su savo perestroika ir demokratizacija.

Grįžtant, tačiau, prie ano Medvedevo aforizmo ir Siniavskio pranašystės, verta rimtai pasvarstyti: kas geriau, salami dešra, ar *Daktaras Živaga*? Žinoma, būtų geriausia, pasakys ne vienas gudročius ilgaausis, kad būtų užtektinai ir vieno ir kito. Deja, paprastai taip gyvenime nebūna. Kai tik atsiranda daugiau dešros ir kitų gėrybių, visiškai prapuola noras skaityti. Juk ir čia, pas mus Amerikoje, kur visko rodos yra net per daug, laikraščius žmonės skaito tik dėl skelbimų ir kuponų. Neseniai skrisdamas į Čikagą stebėjau, kaip kaimynas beveik visą laiką testudijavo tik biržos puslapius. Kai pagalvoji, kad tokioje biednoje Lie-

tuvoje net tokio *Gimtojo krašto* išperka 200.000 egzempliorių. O ten beveik visiškai nėra nei skelbimų, nei kuponų. O ką kalbėt apie Šapokos istoriją!

Taigi, klausimas taip ir lieka neatsakytas. Senovės romėnai sakydavo, kad pirma reikia gyventi, paskui filosofuoti (primum vivere deinde philosophari). Gal tai sakydami jie turėjo galvoje graikus, kurie labai mėgo filosofuoti, bet ne labai mokėjo ginti savo valstybę. Vėliau ir romėnai, net patys jų imperatoriai, labai pamėgo literatūrą ir filosofiją. Užtat taip lengvai juos nukariavo visokie barbarai. O ir arčiau namų, toje pačioje Rusijoje, kiek buvo gerų poetų, rašytojų, muzikų, filosofų, istorikų ir kaip visi jais domėjosi, o žiūrėk prie ko privairavo savo valstybę, kad net ir ligi šiol iš tų bėdų negali išsikrapštyti.

Karo metu buvo populiarus anekdotas: Hitleris, Stalinas ir Rooseveltas numirė ir nuėjo į dangų. Ponas Dievas ir klausia, kas laimės karą (lyg nežinotų!)? Hitleris atsakė — rasė, Stalinas — masė, o Rooseveltas — kasa, taigi pinigai. Atrodo, arčiausiai tiesos buvo Rooseveltas. Kaip anoje operoje ar operetėje: auksas dar ir šiandien tebevaldo mus. Salami geriau už *Daktarą Živagą*.

Vincas Trumpa

LIETUVIŠKAI GALVOTI

Ką tik gavau naują Arvydo Šliogerio knygą apie Daiktą ir Meną. Ėmiau skaityti: paprastai pirmųjų dešimties puslapių užtenka, kad žinotumei, ar knyga verta skaitymo ar ne. Šliogerio pirmieji puslapiai kviečia skaityti toliau. Pavariau, paskaitinėjau. Nors visokie užsiangažavimai neleidžia išpildyti autoriaus „trivialaus pageidavimo“, pagal kurį jo „knyga turi būti perskaityta visa, nuo pradžios iki galo“, bet pasižadų perskaityti kaip atostogų pramogą.

Nustebino mane tai, kad knyga parašyta lietuviškai, o ne koku gurgždančiu ir braškančiu žargonu: tai akivaizdus įrodymas, kad yra įmanoma lietuviškai galvoti, kad galima lietuviškai „filosofuoti“. Staigmena ir malonumas, už kuriuos autoriui dėkoju. Jis tokį rašymo būdą vadina „filosofine esetika“ iš kuklumo ar iš nežinojimo, kad šiuo metu tik šitokia forma dažniausiai pasireiškia autentiškas filosofinis mąstymas.

Knyga padalinta į du etiudus, vienas apie Rainerį Maria Rilke, kitas apie Paul Cezanne, bet jie abu surišti glaudžia koherencija, pagrįsti aiškiai išdėstoma žmogaus ir pasaulio santykių epistemologija, kurioje išryškėja autorių veikiančių mąstytojų — Hegel'io, jaunojo Marx'o, Husserl'io, Heidegger'io — figūros ar bent šešėliai.

Jaučiuosi artimas jo nagrinėjamai problematikai, nors tai ir nereikia, kad visur sutikčiau su juo, su jo užimtomis ar pareikštomis pozicijomis, kurios kiek nervina filosofų mėgstamais ir dažnai išskylančiais — bet semiotikų vengiamais — apriorizmais. Pirmas pavyzdys: jo knyga įvardinta kaip „ontologijos etiudai“, o tai reiškia, kad būtis jam evidentiška, kad būties buvimas ir jos interpretacijos galimumas jam nekelia jokių abejonių. Tuo tarpu europietis semiotikas tokių griežtų tvirtinimų vengia, manydamas, kad būtis savo esmėje yra nepažįstama, kad galima kalbėti tik apie sąlygas, kurios, suformuluotos hipotetinių modelių forma, leidžia bandyti suvokti būtį kaip prasmę. Bet tai, žinoma, netrukdo susikalbėti, kai kalbama apie tuos pačius daiktus.

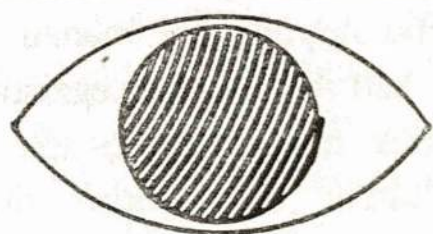
Antra a priori idėja: „žmogaus būtis yra daiktiška“, o „daikto interpretacija yra materialistinė“. Tokia pažiūra nėra nepriimtina, ir neseniai pasirodžiusi garsaus matematiko - filosofo Rene Thom (Field'o medalis) knyga jo pavadinta *Semio - physique*. Tačiau tuo atveju pats „materijos“ supratimas sumoderinamas, ir kosmosas suprantamas kaip vien tik matematiškais daiktais (t.y. idealiais ir realiais) išaiškinama būtis.

Tokių apriorizmų vartinę galima būtų tęsti, bet ne tai svarbu. Įdomu, kad šia prasme Šliogerio pozicijos labai artimos prieš dvidešimt metų Vakarų Europos ir Amerikos neo-markсистų bandymams „išgelbėti“ marksizmą, kreipiantis į jaunąjį Marx'ą, kaip artimą Hegel'io mokini, pabrėžiant dialektinį šios filosofijos komponentą ir tuo būdu prikabinant 19 a. pradžios filosofiją prie moderniosios mūsų laikų problematikos. Man itin įdomu, kad Šliogeris tuo būdu įsijungia į bendrą Vakarų filosofinių tendencijų eigą. Dar daugiau: estetinio pažinimo klausimą „skleidamas žmogaus būties ir meno kūrinių daiktiškumo horizonte“, jis apeina marksistinę (greičiau: leninistinę) pažinimo teoriją, subjekto santykius su objektu - pasauliu suvokdamas jau Gestaltteorijos plotmėje. Šitai pastatęs tiltą į „modernųjį“ filosofinį galvojimą, savo tolesniuose dėstymuose, konkrečiose analizėse jis jau pasireiškia kaip originalus mūsų epochos „eseistas“.

Kalbėdamas kadaise apie Algimantą Mackų, sakiau, kad jis jau nebe lietuvių poetas, o paprasčiausiai — poetas. Tą patį norėčiau pasakyti ir apie Arvydą Šliogerį: jo filosofinis mąstymas jau nebe vien tik lietuviškas, jis įsirašo į bendrą Europos epistemą.

Algirdas J. Greimas

Arvydas Šliogeris, *Daiktas ir menas*, 1988, Vilnius, Mintis, 206 p.

man
regis

PRIE KALBOS AUKURO

Kalba kaip žmona. Reikia ją mylėti, antraip — kaktomuša susidursi su jos inorais. Žinoma, kalba tuo pranašesnė, kad jos vartosenos galvosūkius galima išsiaiškinti žodyno ar gramatikos pagalba, tuo tarpu painiavoms su žmonele išnarplioti gramatikos nėra.

Mano bičiulis Ignas Pernagis prasarė, kad jo ilgametė ištikimoji Lidija neseniai su juo rimtai susiėmė dėl vieno daiktavardžio kilmininko. Būtent:

— Vieną vakarą poilsiaudamas vartau susikrovusią lietuvių spaudą. Imu į rankas ir parapijos laikraštėlį *Lietuvių žinios*. Tai reikšmingas leidinys: iš jo sužinau, kas kiek aukojo bažnyčiai, kas kada susituokė, kas buvo pakrikštytas, suprantama, ir kas iš mūsų tarpo pasitraukė amžinybėn. Užkliuvo sakiny: „... velionies kūnas bus pašarvotas...“ Kadangi numirė pažįstamas žmogus, todėl balsiai skaitau apie tai čia pat su mezginiu sėdinčiai Lidijai. O ji, net nepakėlus akių nuo savo rankdarbio, šaižiu tonu sako: „Negerai parašyta — velionis yra vyriškos giminės pirmos kirčiuotės daiktavardis ir kilmininkas turi būti velionio.“

Kadangi Ignui tuo momentu nepatiko žmonos pastabos šaižumas, jis ryžosi ginti „velionies“ taisyklumą. Negi klebonas nežino, kaip reikia rašyti. Ir užvirė ginčas: Lidija savo, o jis savo.

— Ji teisi, Ignai, — pasakiau.

— Gal tau taip atrodo, bet man ne. Prisiminiau, kad rūbinės patalpoje vienoje dėžėje laikau retai vartojamą Prano Skardžiaus *Lietuvių kalbos vadovą*. Nuėjau, pasirašęs ištraukiau, suradau ieškomą žodį ir su atskleista knyga ir pergales šypsniu veide priėjau prie Lidijos: „Žiūrėk, protuole, velionis yra trečios kirčiuotės ir kilmininkas — velionies, su tvirtagale priegaide ant paskutinio skiemens“. Manai, kad ji nusileido. Nei kiek. Įdiržusi laikėsi savo: „Nekaišio! panosėn seno vadovo, kilmininkas turi būti velionio, eik pasižiūrėk į Lietuvoje išleistą *Dabartinės lietuvių kalbos žodyną*. Iš tikro tame žodyne velionis yra pirmos kirčiuotės, su kirčiu ant antro skiemens.“

— Taigi ji teisi.

— Mano nusiminimui — taip. Jei jau kalbos vadovai nesutaria tarpusavyje, tai kaip galima kalbos dalykuose sutarti su ilgamete visokių kataklizmų bendrininke, — guodėsi Ignas.

— Džiaukis, žmogau, turėdamas namuose lietuvių kalbos grynumo sergėtoją. Mūsuose tokių atvejų reta. Dažniausiai niekas dėmesio nekreipia į gramatikas. Jei maždaug lietuviškai pasako, tai ir gerai. Apsipratome su visokiu žodiniu jovalu.

— Tik ne Lidija. Užvakar užsuko pas mus Kostas Malėnas, visad lyriškai nusiteikęs seniokas. Šnekame apie orą. Jis sako: „Šiandien yra šešto birželio...“ Manoji tuoj pat perkirto pašnekovą: „Argi nežinote, mielas literate, kad diena yra moteriškos giminės, reiškia, ne šešto, o šešta birželio.“ Suglumo vyras ir netrukus movė pro duris.

— Šiuo metu ją labai jaudina nuostabi tautinio sąjūdžio veikla Lietuvoje. Seka jų kiekvieną žingsnį. Džiūgauja, kai amerikiečių laikraščiai apie juos ką nors išsamesnio parašo. Anot Lidijos, mums čia Amerikoje prabangaujantiems praverstų kaip nors su-

taurinti, sutvirtinti ir savo lietuviškumą. Kaip nepritarsi tokiai minčiai. Pagalvojęs pasiūliau: „Įsigykime, brangute, menišką Vyties herbą, daugelis pažįstamų turi, o mes ...“ Neleido ji man baigti sakinio: „Įsidėmėk, Ignacai, kilmininkas turi būti vyčio, o ne vyties, taip pat niekad nevadink manęs brangute, žinai, kad nemėgstu maloninio čiauškalio.“

— Tvirta yra tavo draugė. Titnagas.

— Ypač neatlaidi mūsų šeštadienei radijo valandėlei, kurios klausomės iš Inglewood stoties jau keliasdešimt metų. Jos redaktoriai-pranešėjai paeiliui vykdo savo tautinę misiją. Savanoriškai. O Lidija besiklausydama tik ir tykoja kirčiavimo bei išraiškos klaidų. Tai tiesa, kirčiavimo klaidų jie daro daug. Priklauso nuo pranešėjo. Ypač Lidiją išmuša iš vėžių vieno gražiakalbio diktoriaus keistas būdas nurodyti

kurios nors įstaigos darbo laiką: nuo dešimtos ryto iki šeštai valandai vakaro (= iki šeštos valandos).

— Be abejo, tie patriotiški pranešėjai galėtų kirčiavimo klaidų išvengti šiek tiek pavartę žodyną. Vis dėlto kaip nors įtikink žmoną, kad čia ne Lietuva, bet Amerika. Svetima aplinka juk ardo nuovoką kalbai. Gerai dar, kad susikalbame lietuviškai.

— Įtikinėjau. Ir ne sykį. Bet ji laikosi savojo kočelo: „Reikia stengtis kalbėti taisyklingai!“ Ir visas kriukis. Tad mane ir uja. Pasakiau: kranas, o ji: čiaupas. Kartą neiškenčiau: „Tu pati užsičiaupk“. O kad užsirūstino, bet neilgam: tylėdama juk neturėtų prie ko nuolat kabintis dėl netikšios vartosenos.

Kaip ten bebūtų, Ignas ją myli labiau už lietuvių kalbą.

Pr. Visvydas

LIETUVOS LAISVĖS LYGA

ORIENTALIŠKAS ĮSTATYMAS

Lietuvos Laisvės Lyga (LLL), kaip ir akiračininkai, yra kontroversinis vienetas, taigi, įvairių asmenų skirtingai vertinamas.

Amerikoje Lietuvių Katalikų Spaudos draugijos leidžiamas *Draugas* idenfikuoja su LLL pažįtomis, skirdamas Lygos medžiagai ir medžiagai apie Lygą apščiai vietos priešakinėse skiltyse. Skaitytojui sudaromas išspūdis, lyg ir Lietuvos lietuviuose Lyga lygiai lygi Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui.

Štai, Lietuvoje LLL raginimui nedalyvauti šio pavasario rinkimuose, sprendžiant iš rezultatų, jos paklausė vos keli procentai balsuotojų. Visų nebalsavusiųjų, kurių nemažą dalį sudaro nepaslinkieji, buvo apie 15%. Tuo tarpu Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (LPS) kandidatai surinko iki 80% balsų. Lygininkai, neskaite Šapokos ir Basanavičiaus (*Aušros* motto: „Homines historiarum ignari semper sunt pueri“) užmiršo, kad prieš aštuonias dešimtis metų lietuviai nesigėdydami rinko caro parlamentą (dūmą) ir išrinko net kelis tautiečius.

Lyga žino savo lengvą svorį, tad savo atsisaukimams susidaro satelitus: Lietuvos Krikščionių Demokratų (KD) partiją bei Jaunimo sąjungą. Krikščionys demokratai jai patogūs savo vardu iš nepriklausomų laikų. Naudinga ir užuovėja, kurią per KD partiją teikia kard. Sladkevičius su vyskupu Vaičium. KD organizatorius V. Petkus giriasi, kad jie sutikę būti partijos dvasiniais globėjais. (*Draugas*, 1989.V.17). Ar iš tiesų Lietuvos kardinolas tapo vienos partijos iškaba?

Ragindama nebalsuoti ar priešintis Europos parlamentarų kelionei į Lietuvą, Lyga šaukiasi religijos. Suprask, kalbama Dievo vardu. Kai katalikams prašvinta Linksma Diena, puritoniški lygininkai deklaruoja, kad „šv. Velykos yra maldos ir susikaupimo, o ne balsavimo diena“. Religijos panaudojimas politikai juos gražina į priešmaceininius laikus, dar prieš *Naująją Romuvą* su nepasaulėžiūrine politika — į lietuviško klerikalizmo viduramžius.

Žodis „tauta“ irgi kartais praverčia, ir tada LLL savo nuomonės skelbia kaip „tautos pasipiktinimą“. Balsuoti, derėtis (kad ir su pačiu velniu, kaip sakydavo prel. Krupavičius), tvarkingai demonstruoti — tai priemonės, kuriomis naudojasi subrendusi visuomenė, kaip ir šiais atgimimo metais Lietuvoje. Lygai jos yra per lėtos ir svetimos. „Jei estai būtų

pasekę gruzinų pavyzdžiu...“, — deklamuoja Lyga (*Draugas*, 1989.V.17). O paskui — kareiviai su kastuvėliais ir dujomis, aukos kaip Gruzijoje ar tarpusavio žudynės kaip Azerbaidžane. Kiek būtų kraujo, kiek patetikos, kiek garbės!

Lygos nesugebėjimas veikti visuomenėje demokratinėmis priemonėmis buvo akivaizdus pernai vasarą Vilniuje, kur ne Lygos žmogus Petras Cidzikas daugiausiai iš lygininkų suorganizavo bado streiką politiniams kaliniams vaduoti. Ten gatvėje buvo svarstomas ultimatas respublikos valdžiai. Tą turgaus atmosferą gerai perteikė Viktoro Kapočiaus susuktas JAV rodytas filmas.

Jausmingai nusiteikusi Lyga nemėgsta ir nepaiso aiškių kontūrų, ypač, kai apibūdinami jos konkurentai visuomeninėje veikloje. Štai, Algis Klimaitis, Baltic Intergroup organizatorius prie Europos parlamento Strasburge, anot Lygos „piršo Europos parlamentarams idėjas, kenkiančias Pabaltijo tautų laisvės reikalui“ (1989.I.17) Arba „Maskva pasikvietė poną Klimaitį“. Europos parlamentarų 1989 m. vasario mėn. kelionės į Pabaltijo valstybes organizatoriui Lyga primetė nusistatymą prieš Lietuvos nepriklausomybę, nors Klimaičio nuomonės buvo viešai išdėstytos per interview LPS laikraštyje *Atgimime* šių metų sausio 13 dienos numerį. Priešingai Lygos patarimui, Europos parlamentaram Vilniuje susitiko su Sąjūdžiu, bažnyčia, partija ir vyriausybe, bei su pačia Lietuvos Laisvės Lyga.

Nežiūrint Lygos kuklaus užnugario, š.m. gegužės 9 ji teikėsi savo visuomeninė išmintimi „apšviesti“ jos „stokojantį“ Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį. Pavyzdžiui, „Gegužės 7-ją Varniuose buvo atidengtas pirmasis paminklas žuvusiems Lietuvos partizanams. Komunistų partijos Lietuvoje centro komitetas ir KGB uždraudė paminklo statymą... Tačiau nė vienas mitingo organizatoriui nekilo mintis kreiptis į deputatus sąjūdiečius (t.y. sąjūdininkus, nes Sąjūdis nėra vietovė — *Akiračių* red.). Apie ką šis faktas byloja?“ — klausia Lyga su satelitais. Atsakymas: stoką logikos, (nes jungiami pripuolami faktai), persekiojimo maniją (visur ieškoti priešų) ar demagogiją (pažeminti savo artimą).

Nuduoti platų visuomenės pritarimą, klaidinti

(tesinys 11-ne psl.)

POKALBIS SU DAPKUTE

KUR GERIAU, KUR ĮDOMIAU?

(Tęsinys iš praeito numerio)

Lietuvoje bendravai su savo kartos žmonėmis. Kuo jie panašūs ar skiriasi nuo Tavo draugų Amerikoje?

Vėl, nelengvas atsakymas. Visų pirma, man yra akivaizdu, kad Lietuvoje jauni žmonės daug daugiau bendrauja vienas su kitu nei čia. Deja, aš manau, kad šis skirtumas pranyks, nes pastaruoju metu pastebėjau pasikeitimus. Priežastis yra tame, kad Lietuvoje maža užsiėmimų namuose. Turbūt vienintelės Vilniaus televizijos laidos, vertos dėmesio, yra „Veidrodis“ ir Sąjūdžio laida „Atgimimo banga“. Anksčiau net ir tų nebuvo. Kol kas nedaug žmonių turi video. Tie, kurie turi, pasikviečia kitus žiūrėti, nors tai vargu ar galima vadinti bendravimo forma. Bet dar ne visi turi galimybę žiūrėti video.

Šiuo metu atsirado daugiau užsiėmimų ne namuose, pastoviai vyksta mitingai, demonstracijos, minėjimai, suvažiavimai. Bet, mano nuomone, žmogus negali visada politikuoti, visada galvoti. Daug kas pastoviai užsiima kokia nors veikla, ar ji būtų politinė, ar meninė, ar kokia kita. Tačiau jie yra išimties. Žmogui taip pat reikia atsipalaiduoti — turėti laisvalaikį. O ką daryti su savo laisvalaikiu Lietuvoje, ar tai būtų dvi valandos per dieną ar dvi per savaitę?

Lietuvoje bebūdama pasigedau savo mėgstamiausių laisvalaikio užsiėmimų ir draugai gali paliudyti, kad tai man rūpėjo. Kartais norisi išjungti smegenis ir negalvoti — norisi, kad protas pailsėtų. Manau, kad ir aukščiausio lygio inteligentas nespriešina karts nuo karto pažiūrėti gerą filmą. Minėjau, kad Lietuvoje atsirado dvi dėmesio vertos laidos. Tos laidos yra įdomios ir puikios, bet neskirčiau jų prie atsipalaidavimo formų. Jos skirtos aktualiai problematikai, jas žiūrėdamas smegenų neišjungsi. Būdama Lietuvoje labai daug skaičiau (laikraščius ir literatūrą). Dažnai norėdavau išsitiesti su „geru romanu“ ir vėl, išjungti smegenis. Bet nepasisėkė. Lietuvoje yra daug geros literatūros, daug gerų rašytojų, bet vėl, aš manau atsipalaidavimui ir aukščiausios rūšies inteligentai neniekintų gero detektyvo arba „meilės trikampio“. Galiu pasakyti, kad keletą detektyvų Lietuvoje skaičiau, bet jie buvo labai prasti, o vertimai dar prastesni. O ką daryti, jeigu jaunam žmogui neįmanoma susiraityti ant lovos su arbatos puoduku ir užmiršti savo bėdas ar nūdienos aktualijas. Kad ir būtų knygos ir filmai — kur šituo užsiimti, jeigu tavo miegamasis kambarys tėra išsitraukianti sofa valgomajame? Retas jaunuolis turi savo nuosavą kambarį ar „plotą“, ypač miestuose. Dėl to ieškai užsiėmimo ne namuose. Didmiesčiuose, kaip Vilniuje, Kaune ar Klaipėdoje, pastaruoju metu kino teatrai pradėjo rodyti geresnius filmus. Bet ką daryti, kai jau juos esi matęs? Be to, jau iki kaulų nusibodo tas dubliavimas rusų kalba. Iš amerikietiško filmų mačiau (gal jie buvo vieninteli per mano dvejų metų buvimą) „King Kongą“ ir „Skrydį virš gegutės lizdo“ („One Flew Over the Cuckoo's Nest“). Bet rusų kalbą aš menkai suprantu, o dubliavimas rusų kalba visai ištrynė anglų kalbą: kad ir būčiau supratęs gerai rusų kalbą — pusė vaidybos buvo prarasta. Aktorių intonacija juk daug prisideda prie geros vaidybos.

Jei nei filmas, tai bent gali bandyti užėiti į kavinę arba į restoraną. Bet ir čia joks atsipalaidavimas.

Eilės, eilės, eilės. O ką daryti, jei gyveni kaime? Vienintelis kino teatras už dešimties kilometrų, automobilio nėra, o ir tas vienintelis teatras šį mėnesį rodo „Raudonąją spalį“... Be to, apie filmą lietuvių kalba dažniausiai tenka tik svajoti. Vienas kitas geras filmas išeina gal sykį per metus, o dokumentiniai — vėl ne laisvalaikis. Tai pasirinkimas yra arba sėdėti namuose ir žiūrėti į keturias sienas, arba užėiti pas draugus. Nuo šito ir kyla didesnis bendravimas. Manau, kad kuo daugiau atsiras užsiėmimų namuose, kuo daugiau išsispres „plotų“ klausimas, tuo mažesnis bus poreikis dažnai bendrauti. Kaip sakoma, moneta visada turi dvi puses...

Pereitų metų lapkričio 15 d. LPS Seimo Tarybos posėdyje Tau buvo suteikti įgaliojimai JAV įkurti LPS informacinį centrą. Kokios yra šio centro pagrindinės užduotys, kaip iki šiol vyksta šis darbas ir su kokiais sunkumais tenka susidurti?

Šiam klausimui būtų galima skirti atskirą straipsnį, bet bandysiu atsakyti kuo trumpiau. Apie bendravimą su Sąjūdžiu ir Sąjūdžio nariais laike mano dvejų metų viešnagės Lietuvoje jau papasakojau ankstyveniam *Akiračių* numeryje. Pakalbėsiu tikrai apie dabartį. LPS informacinis centras JAV-ėse jau yra įkurtas. Jis vadinasi SąjūdžioInfo. Iš pradžių jo užduotis buvo šiek tiek kitokia, bet per SąjūdžioInfo egzistavimo laiką nuo šių metų vasario mėn. pradžios, veikla susiformavo natūraliai ir gan specifiskai. Vienintelis būdas glaustai išaiškinti šio skyriaus veiklos pobūdį yra vartojant anglų kalbos terminologiją: SąjūdžioInfo yra LPS Sąjūdžio „public relations department“ JAV-ėse. Šis darbas yra nematomas, nes ryšiai nėra su spauda o tarp žmonių ir tarp Sąjūdžio narių. Visų pirma, SąjūdžioInfo renka straipsnius apie Pabaltijį iš spaudos — daugiausia iš Amerikos, nors norėtusi jų gauti ir iš kitur. Juos perduodame Sąjūdžio Informacinei agentūrai Vilniuje. Pagrindinius straipsnius siunčiame telefaksu, o kitus perduodame per rankas. Jau esu daug rašius, kad šiame darbe reikia visuomenės pagalbos. Gauname maždaug šimtą su viršum straipsnių per savaitę. Važiuojantys į Lietuvą labai galėtų padėti perveždami iškarpas. Taip pat turime virš šimto knygų, kurios buvo suaukotos Sąjūdžiui. Ir jas reikia pervežti. Kiekvienas važiuojantis į Lietuvą galėtų paimti po knygą. Tas tikrai labai padėtų. Žmonės jau pradeda pasisiūlyti, bet dar kol kas jų mažai.

Antras pagrindinis darbas yra laiškų atsakinėjimas ir telefoniniai pokalbiai. Kadangi SąjūdžioInfo palaiko pastovius ryšius su Sąjūdžio Seimo taryba Vilniuje ir su Sąjūdžio Informacine agentūra, žmonės kreipiasi į mus su specifiniais klausimais apie Sąjūdį ir apie Lietuvą. Daugiausiai yra duodami patarimai su kuo susisiekti Lietuvoje vienu ar kitu klausimu. Taip pat iš Lietuvos žmonės kreipiasi į mus tuo pačiu klausimu. Taip pat tie, kurie atidžiai seka Sąjūdžio veiklą, nori išsamiau žinoti apie vieną kitą įvykį, pvz., apie rinkimus, Aukščiausiosios tarybos sesijas, ir t.t. Deja, ši veikla susideda iš gan daug juodo darbo ir mažai reklamos. Būtų girimasis rašyti į spaudą kiek laiškų per mėnesį parašėm, kiek kartų kalbėjom telefonu, kiek straipsnių iškarpų padauginom ir kiek perdavėm

Sąjūdžiui į Lietuvą. Darbo netrūksta ir manau, kad žmonės pradeda sužinoti, kad toks skyrius egzistuoja, nors taip pat yra šiek tiek nesupratimų apie SąjūdžioInfo veiklą — būtent dėl veiklos neakivaizdumo. Faktiškai SąjūdžioInfo atlieka Sąjūdžio sekretorės JAV-ėse darbą, o tokia įstaiga bet kur kitur būtų apmokama. Visiems manau aišku, kodėl šiuo atveju taip nėra.

Kai ryšiai tarp išeivijos ir Lietuvos pradėjo plėstis, atsirado ir daugiau juodo darbo. Deja, nors SąjūdžioInfo bando aiškinti žmonėms, kad užsiima tik veikla, surišta su Sąjūdžiu, labai sunku atsisakyti padėti ir kitais reikalais. Dažnai gauname laiškų iš Lietuvos, prašančių padėti surasti gimines, su kuriais ryšys buvo nutrūkęs. Ką padarysi, bandom patys ieškoti arba perduodam žinias į spaudą. Yra ir kitokių darbų. Šiuo metu Sąjūdis pradėjo dažniau ir dažniau kviesti išeiviją į savo suvažiavimus. Čia reikalas ne taip paprastas. Pirmiausia reikia kviesti. Pats Sąjūdis ne visada turi asmeninį kontaktą su išeivijos atstovais, o jei ir turi — iš Lietuvos skambinti kiekvienam atskirai į Ameriką yra neįmanoma. Būna taip, kad LPS Seimo tarybos narys susisieks su SąjūdžioInfo ir duoda sąrašą žmonių, kuriuos nori pakviesti į kokį nors suvažiavimą. SąjūdžioInfo tada susiskambina su tais žmonėmis, praneša, kad Sąjūdis juos kviečia ir surenka biografinius duomenis, ar praneša Sąjūdžiui į Vilnių. Tada Vilniuje žmonės, atsakingi už suvažiavimo ruošą, gali pradėti vizų gavimo procedūrą.

Kai Sąjūdžio nariai atvažiuoja į Ameriką, jie dažniausiai su mumis susisieks. Reikia suruošti jiems susitikimus su visuomene — dažniausiai, vėl, su individualiais, bet taip pat ir didesniuose susibūrimuose. Kuo toliau, tuo daugiau reikės šituo užsiimti. Šiuo metu SąjūdžioInfo laukia trijų LPS Seimo tarybos narių apsilankymo Amerikoje rudenį. O be Seimo tarybos narių yra ir šiaip Sąjūdžio veikėjų, rėmimo grupių narių, kurie su mumis susisieks. Jiems irgi duodami patarimai, perduodama gauta medžiaga. Taip pat, aš asmeniškai esu prašoma daug kur skaityti paskaitas apie Sąjūdį.

Kitas darbas, tai Sąjūdžio spaudos rinkimas ir katalogavimas. Turime projektą, kuris būtų, mano nuomone, labai naudingas. Iš asmeninio patyrimo žinau kiek laiko tenka sugaišti rašant straipsnį apie kokį įvykį Lietuvoje. Kadangi gausiausia informacijos yra Sąjūdžio leidiniuose (jų šiuo metu yra virš šimto), per tuos leidinius tenka raustis, kol surandi reikalingą straipsnį. SąjūdžioInfo nori surūšiuoti Sąjūdžio spaudą pagal tematiką, kad bet kam galima būtų susiskambinti su mumis ir paklausti, pvz., „aš rašau straipsnį apie 1989 m. TSRS deputatų rinkimus; kur man rasti apie tai medžiagos?“ Tadą mes, patikrinę kompiuteryje, galėtumėm pranešti, kad tokio ir tokio autoriaus straipsniai šiuo klausimu buvo tokiose ir tokiose Sąjūdžio spaudos numeriuose ir galėtumėm duoti trumpą šių straipsnių apibūdinimą.

Buvo klausta, su kokiais sunkumais tenka susidurti? Manau, kad atsakymas į šį klausimą nėra niekam naujiena. Didžiausia bėda yra finansinė. Kol kas SąjūdžioInfo veikla išlaikoma iš šio skyriaus darbuotojų kišenių. Didžiausios išlaidos susideda iš telefakso ir telefono ryšių su Vilniumi. Šios sąskaitos viršija tūkstantį dolerių per mėnesį. Dar prisideda pašto ir dauginimo išlaidos. Mums sunku gauti aukų dėl mūsų veiklos nematomumo. Kas norės aukoti pinigų telefoniniams pokalbiams, kai jų reikia tokiems dalykams kaip pvz., istorijos knygos išleidimui Lietuvoje? Ir tai suprantama. Manau, kad

reikės ieškoti aukų, jas renkant. Daug kas pataria daryti Sąjūdžio spaudos kopijas ir dauginti iš Lietuvos gaunamus video įrašus ir juos pardavinėti. Tačiau mūsų skyrius nenori Sąjūdžiu spekuliuoti, nors turėsime kažką panašaus daryti. Sąjūdis planuoja mums perduoti nemažai video įrašų ir bandysime ruošti video vakarėlius, bet ar visuomenė jais pastoviai domės — nežinau.

Kadangi pažįsti gerai abi puses: ko apie Sąjūdį labiausiai nesupranta išeivija ir ko apie išeiviją nesupranta Sąjūdis?

Daug ko, bet vargu ar įmanoma viską išaiškinti. Vienas dalykas labai sunku sugrupuoti Vakaruose gyvenančius lietuvius į „išeivijos“ sąvoką. Aš dar sutinku žmonių, kurie neatskiria LPS Seimo nuo LTSR Aukščiausiosios tarybos. Bandysiu glaustai išreikšti savo nuomonę: labai sunku nepabuvus Lietuvoje suprasti, kokia politinė strategija naudotina Lietuvoje, o nepabuvus Vakaruose — suprasti išeivijos veiklos pobūdį. Apie pačią strategiją aš net ir nemėginsiu kalbėti, kadangi tai labai sudėtingas klausimas. Ir čia, ir ten kiekvienas žingsnis žymiai sudėtingesnis negu gali atrodyti. Žmogui, kuris nesisuka pačiame veiklos šurmulio centre, sunku tai suprasti. Deja, net ir žmonės, kurie yra pabuvę Lietuvoje arba Vakaruose, kartais nepastebi reikalų sudėtingumo, nes dažnai mato tik tai „vieną monetos pusę“. Savaimė suprantama, vienintelis būdas situaciją pagerinti yra ilgesnė viešnagė vienoje ar kitoje šalyje — ne kaip turistui ir net ir ne kaip svečiui, bet kaip tos šalies gyventojui.

Girdėjome, jog Sąjūdžio Tau duotus įgaliojimus PLB ir JAV LB sutiko su įtarimu ir nepasitikėjimu. Atrodo, kad iš vienos pusės, išeivijos vadai lieja krokodilo ašaras, kad „mūsų jaunimas nesidomi lietuviškais reikalais“, o kai susidomi, — kaip Tu, — visi labai nepatenkinti. Norėtume Tavo komentarų.

Aš nežinau, ar būtų galima sakyti, kad „sutiko su nepasitikėjimu“, bet įtarimų žinau kad buvo. Taip pat negalima kalbėti apie PLB ir JAV LB kaip apie monolitus. Buvo, kiek žinau, žmonių, kurie tikrai su įtarimu žiūrėjo ir turbūt dar tebežiūri į SąjūdžioInfo, bet kas tie žmonės yra — nežinau. Girdžiu tik Marquette parko pletkus, bet nelabai kreipiu dėmesio. Mano santykiai su Bendruomene geri, bent asmeniškai. Daugiausiai palaikau ryšius su PLB valdybos nariais. Manau, kad gal kai tik grįžau iš Lietuvos ir žmonės išgirdo, kad aš turiu kažkokius įgaliojimus iš Sąjūdžio, jie šį faktą ne taip suprato. Kai kurie pareiškė, kad turi savo asmeninius ryšius su Sąjūdžiu ir jiems nereikia tarpininko. Vienu žodžiu, jie suprato, kad viskas, kas rišasi su Sąjūdžiu, turėtų eiti per mane. Taip nėra. SąjūdžioInfo veikia kaip paslauga Sąjūdžiui — ypač tiems žmonėms, kurie neturi ryšių. SąjūdžioInfo nesikiša į kitų organizacijų veiklą ir ryšius su Sąjūdžiu. SąjūdžioInfo tam tik pritaria. Be to, SąjūdžioInfo nėra atskira organizacija, o tik Sąjūdžio skyrius JAV-ėse. Taip pat manau, kad kai kurie žmonės suprato, jog SąjūdžioInfo pagrindinis darbas bus informuoti spaudą. Taip irgi nėra. Šis darbas būtų Lietuvių informacijos centro Niujorke ir Vašingtone dubliavimas ir tai tikrai nebūtų produktyvu. Turbūt didžiausia bėda yra ta, kad lietuvių kalboje nėra tinkamos terminologijos apibūdinti mūsų veiklą — reikia vadintis informaciniu

skyriumi, o tai gal šiek tiek žmones klaidina. Jeigu ateityje kas nors sugalvos gerą sąvokos „public relations“ vertimą, būsimė labai dėkingi. Terminas „visuomeniniai ryšiai“ kol kas lietuvių kalboje neturi jokios prasmės, SąjūdžioInfo tada gal galės vadintis ne informaciniu skyriumi o kaip nors kitaip. Gal tada bus ir mažiau nesusipratimų. O dėl vadų kritikos jaunimui, manau čia nėra visuotinos taisyklės. Kai kurių žmonių atžvilgiu čia egzistuoja savotiškas požiūris. Turbūt vienintelė išeitis būtų turėti daugiau veiklaus jaunimo, kurie patys pretenduotų į vadų postus. Deja, įvykiai Lietuvoje keičiasi, darbai daugėja, o iš jaunimo tarpo, net ir iš vyresniųjų, vardai pasirodantys veikloje vis tie patys ir tie patys. Reikia tik gerbti tuos, kurie nepavargdami dirba, kadangi, realiai žiūrint, vargu ar greitai atsiras nauji žmonės. Dr. Antanas Razma savo straipsnyje *Drauge* gerai pasakė, kad turime pagirti tuos, kurie nusipelnę garbės ir mažiau kritikuoti. Deja, kiekvienoje visuomenėje, ne vien tik lietuvių, visada buvo ir bus veikėjai, kuriems kitų veikla sudaro grėsmę jų garbei. Tokiems reikėtų nusišypsoti, juos pagirti, sukasti dantis ir toliau dirbti saugantis, kad patys neatsirastume jų vietoje. O tai nesunkiai gali atsitikti.

Be savo darbo informaciniame centre, kaip žadi Amerikoje verstis?

Gaila, kad negaliu pašvesti visos dienos SąjūdžioInfo darbams, bet kažkur reikia užsidirbti duoną. Šiuo metu pilną laiką dirbu American Travel Service Bureau. Dienos metu aš — kelionių agentūros darbuotoja, vakarais — aspirantė, o naktimis ir savaitgaliais — SąjūdžioInfo direktorė. Galiu pasakyti, kad kas jau kas, bet gyvenimas tikrai nenuobodus.

ORIENTALIŠKAS...

(atkelta iš 9-to psl.)

publiką skambiomis bendrybėmis, uzurpuoti religingumo ir patriotizmo monopolį, priskirti kitiems nepagrįstas ydas, stoką visuomeninės patirties ir moralės parodo, kaip žmogų nuskriaudė, apiplėšė ir palaužė komunistinėje valstybėje pragyventi metai. Tiek daug praradus beliko tik geri norai...

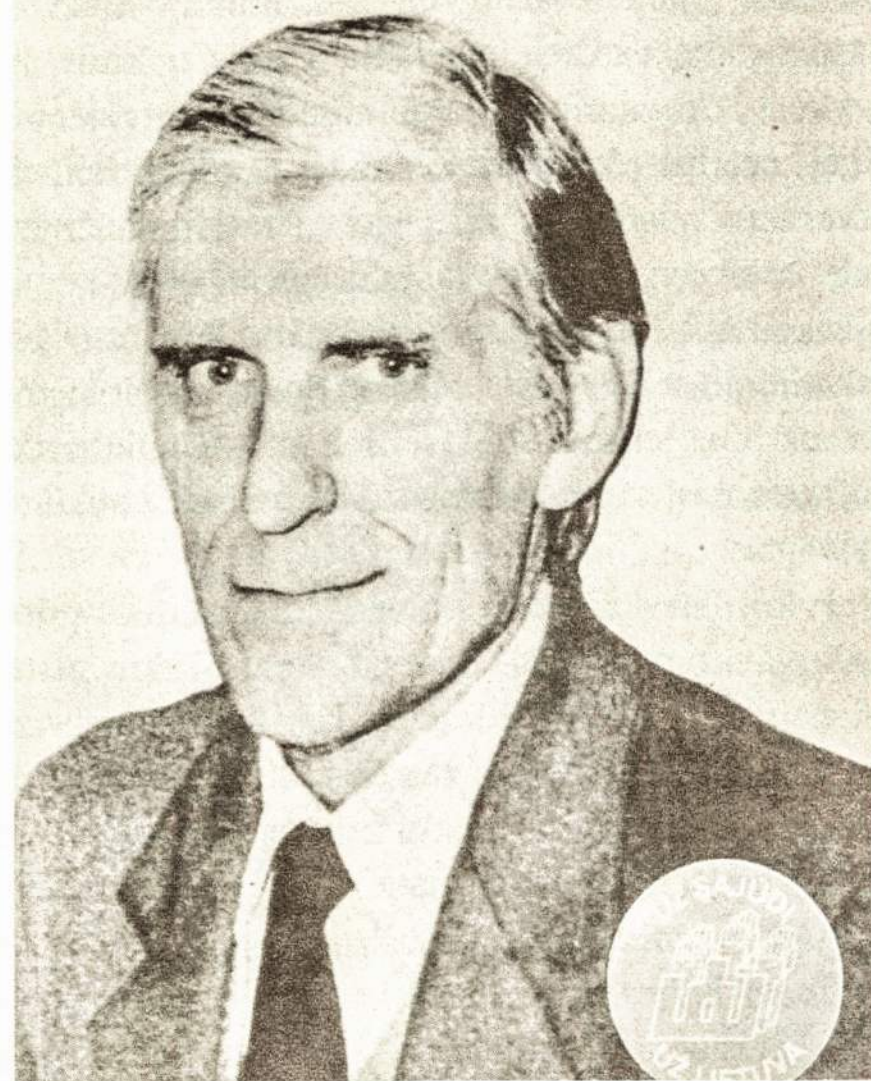
LLL taktika grindžiama neprisilietimo—nesusitepimo dėsniu. Tai lyg aidas, atskambėjęs iš 1968 metų JAV lietuvių veiksmų skelbto „nebendradarbiavimo su komunistais Lietuvoje“.

Lygininkai nėra vieninteliai nesuteptieji pasaulyje. Izraelio valstybėje neprisilietimas prie priešo yra net sankcionuotas įstatymu. Viename nuosaikiųjų taikos ieškotojų izraelitų susitikime su nuosaikiais palestiniečiais arabais susitikimo dalyviai bijojo sveikindamiesi paduoti ranką, nes prieš tai dėl šio orientališko įstatymo nesilaikymo buvo nubausti keli Izraelio žydai, — rašo *New York Times*.

Lygos veikla abejoja ir savieji. Lygai paskelbus atsišaukimą nebalsuoti šio pavasario rinkimuose, juo pasipiktino kiti taip pat buvę sovietų kalėjimuose ir taip pat katalikų organizacijų nariai. Mindaugas Bloznelis, Liudas Dambrauskas ir Petras Plumpa laiške *Gimtajam kraštui* (1989 m. kovo 23-29 d.) piktinasi LLL skleidžiamais lapeliais, kurie padeda

225 APYGARDOJE BALSUOKIME UŽ

Eduardą
Vilką

Rinkimus į sovietų Aukščiausiąją tarybą šį pavasarį Lietuvoje laimėjo dauguma Sąjūdžio remiamų kandidatų. Čia matome Vilniuje sėkmingai kandidatavusio Ekonomikos instituto direktoriaus E. Vilko rinkiminį plakatą.

nebent Lietuvos kolonizatorių Jedinstvai.

Amerikoje *Draugas* balandžio 11 dienos numeryje išspausdino to paties mokslo kandidato Liudo Dambrausko laiško redakcijai (deja tik!) ištrauką: „Kartais atrodo, kad užsieniečiai pervertina LLL galimybes ir reikšmę... Stereotipiniais pasisakymais ir emocijiniais šūkiiais galima vandenį drumsti, tik neaišku, kam iš to nauda bus...“ „Pagal Jurgį ir kepurę“ — Lygos adresu lyg ranka numoja Dambrauskas.

Kritikos LLL linijai girdisi ir iš Lygos atstovybės Amerikoje narių. Atstovybei priklauso dr. Vytautas Skuodis, dr. Algirdas Statkevičius ir dr. Kazys Ėringis. Spauldoje Skuodis pakartotinai mini Lygos nevykusius ėjimus. Pagal jį, viena tų nevykusių ėjimų priežasčių yra menkas jos vadovų intelektualinis lygis.

LLL kūrėjai yra karšti ir nuoširdūs lietuviai, savo įsitikinimus patvirtinę kalėjimais. Kyla klausimas, kas darytina, kai tie nusipelnę karštakošiai daro visuomeninę žalą. Ar pluralistinėje visuomenėje vienoki ar kitoki nuopelnai jiems teikia didesnių teisių spręsti tautos reikalus ar vertinti kitų tautiečių patriotizmą bei dorą? Didesnių už kitų tos visuomenės narių teises?

Visuomenės forma, už kurią kovoja Sąjūdis ir didžioji krašto dalis, pripažįsta tik lygias teises visiems. Žinoma, išskirtiniai nuopelnai gali būti atlyginami pagarba ar materialiai, kaip buvo daroma Lietuvos savanoriams ar Vokietijos nacių aukoms. Tačiau jie neteikia didesnio balso visuomenės savi-valdoje, nes tai mus grąžintų į privilegijų visuomenę, kurios kaip tik norime atsikratyti.

Donatas Bielskus

IVANAUSKAITĖS ROMANE

NEPRIJAUKINTOS GENERACIJOS VAIKAI

Pirmoji mintis, perskaičius Ivanauskaitės romaną, nebuvo nei analitiška, nei susižavėjusi, nei nustebinta. Visai paprastai, pradėjau savo draugus ir pažįstamus skirstyti į mėnulio ir saulės vaikų kategorijas. Tai neturėjo nieko bendro su jų pasaulėžiūra, darbu, atsiekimais, simpatiskumu ar atšiaurumu. Bandžiau atrasti bendrą vardiklį, jungiantį vienus ir kitus, bet nevyko. Teko susitaikyti su mintimi, kad mėnulio vaikai netelpa į kategorijas. Pradėjau ieškoti lietuviško vertimo „marginals“ terminui. „Kraštutiniai“ nieko daug nesako, „ribiniai“ skamba gremėzdžiškai, „neprijaukintini“ — kažkas romantiško. Pasilikau prie paskutiniojo, nes jis toliausia nuo sociologinio Ivanauskaitės charakterių įvertinimo. Mėnulio vaikai nėra vieno istorinio periodo ar socialinės struktūros fenomenas.

Prie Ivanauskaitės romano negalima prieiti apsišarvavus pozityvaus elgesio kodu. Tokiu atveju visi personažai būtų tik egzotiškos būtybės ir visas romanas — tik pasivaikščiojimas sovotiškose „džiunglėse“. Roko muzikos ir rytų filosofijos mėgėjai, klajūnai, mistikai, narkomanai, sektantai, visai ar tik truputį išprotėję jauni žmonės, nežinantys ko nori ir ko ieško, masochistai ir t.t. Gerai žinoti, kad tokie egzistuoja, bet nebūtina. Jie visi asocialūs ir sistemai nepriimtini. Iš tikrųjų, žmonės, gyvenantys už sistemos ribų, jai dar nepriimtinesni už tuos, kurie ją griauja. Su revoliucionieriais lengviau rasti bendrą kalbą, nes jie paprastai turi kokį nors planą. O ką turi mėnulio vaikai? Norą būti skirtingais, gyventi savo taisyklėmis (be taisyklių, sakytų sistema), mylėti grožį virš visko, nuolat vaidinti visokias roles (maivytis, sakytų sistema) ir galvoti apie tokias abstrakcijas kaip gyventi ar kaip mirti. O jei juos visus kas nors nupraustų, sušukuotų, pristatytų prie produktyvaus darbo ir priverstų grįžti į namus vėliausiai 12 valandą vakaro, ar dar turėtų prasmės Ivanauskaitės romanas?

Be abejo, *Mėnulio vaikai* nėra vien pasivaikščiojimas keistuolių tarpe. Jei jis erzina kai kuriuos kritikus ir skaitytojus, tai daugiausia todėl, kad jis griežtai priešingas konvencijai kaip vertiname romano personažus. Klasiškame buitiniame romane personažas yra autoriaus išbaigtas, matome jo principus, silpnybes ir kovas. Koks jis bebūtų psichologiniai komplikotas, jaučiame, kad jį pažįstame. Tuo tarpu čia personažai yra savęs kūrimo procese. Apskritai, modernus romanas vis daugiau mato asmenybę ne kaip fiksuotą tašką, iš kurio matomas pasaulis, bet kaip asmenybės bandymą sukurti save, paskutinę tiesą paliekant atvirai interpretacijai. Visas romanas nėra determinuotas objektas — skaitytojas kviečiamas į kelionę. Jį turi nuvesti į kraštą, kuriame charakteris pilnai save atvertų. Klasikiniame ar romantiškame romane tas kraštas turi aiškiai suprantamas ribas ir konvencijas, moderniam — tai kelionė į nežinią. Charakterių išpročiavimai, jų paklusnumas idėjoms ar principams pasikeičia į rizikos ieškojimą. Panaudojant saulės ir mėnulio metaforą, ryškiai apšviestą kelionę pakeičia klaidžiojimas nakties šešėliuose, racionalų sprendimą ar projektą pakeičia intuicija; iš anksto priimtos etinės vertybės pasikeičia į (kiekvieną momentą) tų vertybių išbandymą. Saulės vaikai ieško aiškumo, mėnulio vaikai adoruoją paslaptingumą. Jiems žmogus visados daugiau negu

ką galima jame matyti ir iš jo girdėti. Todėl ir jokiai sistemai ar mokyklai nepavyksta jų prijaukinti. Vadinami įvairiai — demimondū, bohema, beatnikais, hipiais, pankais (taip keičiasi etiketės per dešimtmečius) jie išslysta iš drausmintųjų rankų. Ironija tame, kad sielos biurokratai jiems atrodo tiek pat netikri ir egzotiški, kaip establišmento atstovams jų tikrovės ir fantazijos mišinys.

Jurgos Ivanauskaitės pirmasis romanas ir bando skaitytojui pristatyti neprijaukinamų žmonių blaškymąsi ir tragiką. Paviršutiniškai nei pagrindiniai, nei šalutiniai personažai nėra ypatingi savo vieta gyvenime. Modelis, sanitaras, aktorius, kino darbuotojai, parodų gidai, gaisrinės bokšto saugotojas . . . tai ne romantiški pasaulio veikėjai. Dauguma jų labai daug skaitė ir pasidavę citavimui. Wilde, Kafka, Yates, Blok, Putinas, Geda, ypatingai Mačernis, — visas tas bagažas padeda įvairiose situacijose save definuoti. Muzika yra emocinis jų atgarsis. Nuo Mahler iki Sid Viciuos video juostos, improvizuotos kelionės, orientališkos nuotrupos, apsvaigimas (vynas, kartais narkotikai, atsitiktinis seksas) — laisvo laiko užsiėmimai. Romano tekstūra begalo tiršta įvairiausiomis detalėmis. Skaitytojui jų gal ir per daug. Pagrindinės herojės Anitos manymu šiame pasaulyje net mažiausias daiktelytis turi prasmę, o jei taip nėra — niekas neturi prasmės. Tą lengvai galima suprasti, bet vis vien kartais per didelį skaičių medžių nesimato miško. Tai dažna pirmųjų romanų silpnybė.

Taip atrodo *Mėnulio vaikai* žiūrint paviršutiniškai. Romano struktūra nekomplikuota — portretas be komentarų. Pagrindinio charakterio Gedo asmenybė atskleidžiama pirmoje dalyje į jį įsimylėjusios Anitos (nors, tiksliau sakant, ji įsimyli ne vyrą, o tobulo meilės idėją), antroje dalyje paties Gedo. Pasirinkta forma laiškų, rašomų vienas kitam. Iš tikrųjų dvi ilgos „išpažintys“ iliustruojamos šių dviejų žmonių likimų liudininkų komentarais, įvairių gyvenime vaidintų rolių išpildymus, vaikystės traumų reikšmę ir atsakymo į klausimą kaip gyventi banalybėje trokštant absoliuto, variantais.

Romano pradžioje Anita planuoja išpūdingą savižudybę, pirmoji dalis baigiasi tikru nusizudymu. Antroji dalis prasideda su Gedo savęs neigimu ir autoironija ir baigiasi jo pripažinimu didelės meilės viskam. Kaip tik šis finalas ir yra pati silpniausia romano dalis. „Happy end“ (kaip aišku iš autorės interviu, išspausdinto *Nemune*, 9 nr. 1988 m.) buvo reikalingas atpirti personažų palinkimui į negatyvizmą. Tame pačiame interviu autorė sau negailėstinga už darytus kompromisus rašant romaną: Tai buvo bergždžias mėginimas atsiverti, eiti prieš pačią save, iš „mėnulio vaiko“ tapti „saulės vaiku“ ir tą patį padaryti su savo herojais“. Tai tiesa. Iš mėnulio vaikų nepasidaro saulės vaikai, nes jų savijautos priešingos viena kitai.

Kokie yra mėnulio vaikų psichologiniai bruožai, iš kur kyla savęs susinaikinimo pagunda? „Aš visuomet jaučiausi tarsi aktorius ir žiūrovas vienam asmeniui“, sako Anita ir tai — vienas iš raktų į jos ir Gedo pasaulį. Visų romanų personažų gyvenimas yra nuolatinis įvairiausių valių išpildymas. Jie gyvi, jų šviesa yra pasiskolinta iš kitų žvilgsnių. Anitos karjera tam palanki, manekenas aprėngiamas, apšviečiamas, apipilamas komplimentais tam, kad atsakytų

į ją stebinčių reikalavimus. Paviršutiniškai žiūrint, Anita primena lėlę, galbūt judančią, sakančią atitinkamus dienos šablonus, bet totaliai pasyvią. Tai pilnai tuščiavidurė egzistencija, kuri daug gražių moterų patenkina, bet Anita stovi per daug atokiai nuo savo rolių, kad nematytų palaipsnės lėlės disintegracijos. Ji prasidėjo mažų diktatorių šeimoje, kurie gyveno pagal savo valios primetimo kitiems principą — „visi jautė pareigą mane kontroliuoti, stumti, traukti, raginti, stabdyti, įsakinėti, verst . . .“ (psl. 64). Nieko ypatingai žiauraus, bet moraliniai asmens pavertimas objektu. Mergaitė — objektas paskęsta knygoje ir prasideda ištisa galerija sau sukurtų ultra romantiškų portretų — Anita indifirentiška vyrams „femme fatale“. Anita tragiška „prasmės“ ieškotoja, Anita po stikliniu gaubtu egzotiška peteliškė, Anita dažnai besilginti ypatingai dramatiško momento, kuris sukrėstų žiūrovus iki tiek, kad jie suprastų lėlės kentėjimą. Todėl taip detalai planuojama savižudybė, — kas gali daugiau atkreipti dėmesį, kas gali būti tragiškesnė rolė? . . .

Anitos įsimylėjimas į Gedą atsitinka tuo pačiu momentu, kai ji pamato jį ekrane ir sužino, kad jis žuvęs kalnuose. Sekanti rolė yra tobula meilė, nes ji sakosi jį visados mylėjusi, mylinti ir visados mylėsianti. Tai laiduoja faktas, kad Gedas miręs ir niekados neatsiras banalizuoti neeilinės, nekasdieniškos meilės. Povilas Aršauskas, gabus aktorius ir romane užimantis komentatoriaus-guru vietą, gan tiksliai supranta Anitos tikrąjį norą: „Suprantu tave. Kiekvienas gelbėjasi kaip išmano. O kančia — geriausias gelbėjimosi nuo beprasmybės būdas. Nuostabi situacija — mylėti mirusįjį“ (psl. 42). Ir ši rolė Anitai dingsta, kai Gedas, kuris nežūsta, bet pabėga ir vėl grįžta, sutinka ją ir ji jaučia, kad jų hermetiškai uždari vidiniai pasauliai negali duoti vienas kitam rodyklės kaip išeiti iš jų pačių sukurtų labirintų. Tada ir ateina galas nuolatinei kovai iš objekto pasidaryti subjektu. Anita nusižudo tokiame pačiame scenarijuje, kaip planavo romano pradžioje. Procesas iš fragmentų sukurti vientisą asmenybę nepavyksta.

Gedo charakteris tiek aktyvus, kiek Anitos pasyvus. Jo rolių daugybė. Fizinis panašumas į Aleksandrą Bloką jam iš karto duoda romantišką maištaujančią pozą. Jis imponuoja visiems draugams ir žaidžia su daugybe moterų, kurios tinka momento dekoracijoms. Jis keliauja į kalnus ieškoti transcendencijos, Leningrade jis ir Valiuša yra įsimylėjusių pora, nužengusi iš seno paveikslo Bloko nuziejuje; dirbdamas bepročių ligoninėje sanitaru jis išgelbsti iš totalios desperacijos klaidžių iliuzijų suniokotas moteris. Tačiau skirtumas tarp jo ir Anitos labai didelis. Savo roles jis traktuoja autoironiškai. Ir tada, kai jo žvilgsnis nukreiptas į save, jis mato įvairius klotus. Tai narcizistinė asmenybė, bet žinanti, kad įsimylėjimas į save ir neapkentimas savęs yra dvi to paties medalio pusės. Gedas yra „mėnulio vaikas“ kaip veikėjas, kai Anita „mėnulio vaikas“ — auka.

Gedo charakteryje autorė pristato elementus, kurie ir sudaro „mėnulio vaikų“ pasaulėjautą. „Man patinka paslaptys, patinka nežinant, kaip auga medis ar susidaro vaivorykštė, kaip gimsta muzika . . .“ (psl. 149). Pasaulyje, kuriame veržiamasi viską išaiškinti ir klasifikuoti, paslaptis tampa dvasine dimensija, per neišaiškinamus dalykus priartėjama prie absoliučios tikrovės, kuri kartu yra ir absoliuti paslaptis, priartėjama prie mirties. Gedo motina jam dainuodavo senasias lietuvių dainas iš Antano Juškos rinkinių, dažniausiai raudas. „ . . . Tie paprasti ir tobuli, tar-

Jurga Ivanauskaitė

tum jūros akmenys nušlifuoti, nuglūdinti žodžiai jau patys savaime buvo muzika; ji slypėjo kiekvienoj raidėj, kaip kad mažiausioj sėklytėj visada yra augalas" (psl. 149). Paslaptingos žėrinčios dainos, Čiurlionio menas, grožis kaip žmogų ištinkantis stebuklas. visa tai veda į labai aštrų visos žmogaus egzistencijos trapumo pajutimą. Iš jo kyla gailesčio jausmas. Gailesčio daiktams, augalams, gyvuliams, žmonėms, artimiesiems, pagaliau sau besigailinčiam savęs. Modernaus Narcizo žvilgsnis atsuktas į save, bet jis neieško ten grožio nei jėgos, jis mato save nemokšišką, sentimentalų renkantį meilės ir pripažinimo fragmentus, kur jie pasitaiko.

Ne dažnai ir tai jam duota. Nuasmenintame pasaulyje, kuriame santykiai tarp žmonių yra efemeriški (tikrom draugystėm trūksta laiko), save įprasminti dažnai tenka skolintomis mintimis. Gedas ištrūksta iš savo labirinto vieną vakarą, Povilo Aršausko kūrybos vakare, kada aktorius žodžiai pakerta indiferenciją:

— „... o, aš žinojau, kad yra neviltis, bet nesupratau, ką tas žodis reiškia...“ — giliau: „... kaip sunku, kaip negera būti žmogum...“ — giliau: „... tikroji kančia didesnė — tai pajust, kad sielvartas taip pat praeina, net skausmas beprasmis...“ — giliau: „... Seneka persipjovė rankų ir kojų venas, pasikvietė raštininkus ir įveikdamas skausmus, protarpiais užspausdamas kliokiantį kraują, diktavo paskutines savo mintis — toks drąsus turi būti ir visas gyvenimas...“ — giliau: „... būk gyvenime, man neteisingas, būk versmė patyrimų karčių... bet būk didelis ir vienkartinis... skausmo platumos — mano tėvynė: jas išplėsk begalybėn, meldžiu... man neduoki draugų, mylimos — švelnumu jie mane pražudys — mirsiu aš, mirs kovos troškulys...“ (pp. 161-162).

Šiame sraute svarbiausia Mačernio XLVIII Žiemos sonetų ištrauka; ji išbalansuoja beviltiško gailesčio jausmą, kuriame dažnai Gedas skęsta. Ilgesys dvasinės energijos, ilgesys įprasminti skausmą. Nei Seneka, nei Mačernis negali būti Gedui modeliai net ir jo fantazijoje. Jis pagaliau ir neieško

modelių, jis ieško „sielos brolių“. Tai, kas jį traukia, tai noras gyventi intensyviai kiekvieną momentą, atsisakymas daryti kompromisus. Jei Gedas turėtų kokią nors idealą, šis intensyvumas būtų galbūt arčiausiai jo. Deja, žodžiai ne jo ir jie greit išstipsta kasdieniniam blaškymesi. Gedo pasaulyje kraštutinis individualizmas neturi vietos, išlieka tik jo ilgesys. Pabėgti nuo savęs nuolat kankinimo, pakilti virš egzistencijos, kurioje matosi vien tik akligatviai, Gedui nepavyksta. Tiesa, „happy end“ ir į jį vedančioj paskutinioje romano dalyje matome jį bandantį gydyti įvairius kompleksus. Vėliau jis ir Vika smeigia gėles į Čiurlionio kapą, išgirsta jų skambėjimą ir pradeda skristi virš Vilniaus. Žemė pilna gyvybės, mėnesiena šalta ir gaivi ir Gedas supranta, kad viską beprotiškai myli. Tik vienu atveju šis epizodas galėtų būti charakteringas „mėnulio vaikams“: jų paskutinis pabėgimas, jei ne mirtis, turi būti fantazijos pasaulis. Tik iš jo dažniausiai irgi negrižtama.

Pasaulėjautą, kurią Jurga Ivanauskaitė pristato *Mėnulio vaikų* romanu, be abejo turi daugiau aspektų negu čia buvo paliesta. Vienas iš šio romano privalumų yra tai, kad jame randi daugiau skaitydamas jį antrą kartą. Ir tai labiausiai todėl, kad priešingai daugeliui romanų, jis nėra atsargus veikalas. Autorė nebando sugrūsti jo į griežtus struktūros rėmus. Romano nuotakai reikia erdvės nuklysti nuo pagrindinio kelio. Skaitytojas dėkingas autorei už scenas, kurios nestumia romano veiksmo, bet gilina jo emocinį poveikį. Tokia klaustrofobiška, pilna šurpaušio psichologinio žiaurumo yra dviejų narkomanų Aro ir Mikos scena. Kada Mika išmeta į šiukšlės Aro švirkštus ir jis visiškai praranda kontrolę, Ivanauskaitės dėmesys nukreptas ne į šių jaunų žmonių degradavimą, bet į Aro sutraiškymą Mikos surinktų spanguolių. Spanguolės yra tai, kas žiauriausia šioj scenoj ir dramatiškiausia. Akinančiai apšviesta detalė liudija autorės intensyvų priėjimą prie veikalo medžiagos ir bet kokių atsakymų ieškojimą. Rašytojai, nepasitikintys intuicija, būtų iš šio epizodo padarę moralistinį interliudą.

Ne visados tos ekstra scenos vykusios. „Kaktuso“ (simpatiško panko) ir peteliškių muziejaus sunaikinimo scena, atrodo, yra atkeliavusi iš autorės novelių rinkinio *Pakalnučių metai*, kuris dažnai kentėjo nuo per daug gerai išplanuotos fantastinės tikrovės. Galbūt todėl, kad autorė yra ir dailininkė, jai kartais tenka kovoti su pagunda kurti „gyvuosius paveikslus“. Neabejotinas jos talentas padaryti prozoje spalvas gyvomis, naudoti jas kuriant nuotaką, bet nukenčia kartais dinamika ir skaitytojo dėmesys nuslysta kitur.

Kitas sveikintinas romano aspektas yra pasakojimų tonas. Girdėti žmogų save ironizuojantį ir jausti tuo pačiu momentu kokie trapūs yra šie šarvai reikia labai gerai žinoti ribą tarp ironijos ir sentimentalumo. „Aš bijau, kad tu neatsargiu judesiu, žingsniu, žodžiu, mintimi nesugriautum meilės altoriaus“ (psl. 117), rašo Anita. Vienas žodis „altorius“ atskleidžia Anitos supratimą kas jai buvo Gedas. Reikia tik pakeisti „altorių“ į „svają“, „sapną“ ar „ekstazę“ ir visas sakinyse tampa sentimentalios banalybės. „Mėnulio vaikai“ vaidina roles, žino, kad jie vaidina ir žino, kad tai nepakeičia nei vienvakio siaubo, nei kitų kankinimo. J.D. Selinger herojus, Holden Caulfield labai gerai suprastų Ivanauskaitės žmones. Holden ir Anita ir Gedas ir galybė kitų modernaus romano herojų, negali kitaip apie save kalbėti — visiškai nuogas savęs atvėrimas kelia įtarimą. Mūsų intymūs atsivėrimai, mūsų kalba apdengta storu melo

kiautu. Pozityvistai, „saulės vaikai“, tai idėjai tikriausiai priešintusi, bet kas iš jų turėtų drąsos teigti, kad santykiuose su kitais jie išvengė Gedo silpnybės: „Aš vogdavau jų nuotakas, pojūčius, emocijas, kad paskui galėčiau visiems pasakoti, tai pateikdamas kaip savo patyrimą, tai pasišaipydamas, pasmerkdamas ar net baisėdamasis“ (psl. 210).

Mūsų prozoje, kurioje yra daug kentėjimo, daug sentimentalumo, daug moralizmo, mažai autokritikos ir beveik jokios autoironijos, *Mėnulio vaikai* nuteikia skaitytoją optimistiškai. Rašytojas turi būti ištikimas savo tiesai. O tiesa nevisados yra centre, apšviesta ryškios šviesos, kontroliuojama etinių vertybių schemos. Tiesa yra ir tų, kurie gyvena šešėliuose, kurie pasikliauna intuicija, kurie žino kiek daug masių turi kiekvienas iš mūsų, kuriems žmogus nėra vien sociologinis ar psichologinis objektas. Todėl man jie buvo gyvesni, negu didelė dalis kenčiančių lietuvių plejados.

Reikia tikėtis, kad ateityje Jurgos Ivanauskaitės veikaluose nebus bandymo pakeisti tai, ką ji turi intuityviai, į „rimto romano“ formules. Mūsų kritika ypatingai mėgsta žodį „autentiška“. Autorės „mėnulio vaikai“ yra tiek pat autentiški, kaip dori žemdirbiai, neurotiški biurokratai, beviltiški kovotojai ir t.t. Ateina į galvą nepaklusni mintis — tai, ką pilnai suprantame, galime kontroliuoti; tai, ką galime kontroliuoti, galime pakeisti. Tik viskas yra daugiau komplikauta, negu parafrazuojant „Hamletą“, yra mūsų filosofijų.

Baigiant, atėjo dar viena mintis, šį kartą iš romano, parašyto 1926 metais, Ernest Hemingway *The Sun Also Rises*. Herojus, Jake Barnes, mano, kad jei būtų galima suprasti ir žinoti kaip elgtis gyvenimo duotose situacijose, gal tada galima būtų suprasti ką visa tai reiškia. Tai labai toli nuo *Mėnulio vaikų*, bet principas gan panašus.

Jurgos Ivanauskaitės romanas atsisako duoti atsakymus. Pirmajam romanui tai komplimentas. Ne-reikia teisti, nei aiškinti. Asmeniškai, esu laiminga, kad mano draugai beveik visi „mėnulio vaikai“.

Ilona Gražytė-Maziliauskienė

Jurga Ivanauskaitė. *Mėnulio vaikai*. Romanas. Vaga. Vilnius. 1988. 252 psl.

„AKIRAČIŲ“ VAJUS LAZERIUI ĮSIGYTI

Šių metų pradžioje kreipėmės į Akiračių rėmėjus, prašydami padėti mums įsigyti elektroninę spausdinimo techniką — kompiuterį ir prie jo prijungtą lazerinį spausdintuvą.

Į mūsų prašymą vėl atsiliepė keli šimtininkai. Štai jie:

V.J. Beržinskas	\$100
R. Mieželis	\$500

Be to, praeitame nr. klaidingai nurodyta p.p. Adomavičių įnašo suma. Ji turėjo būti:

Ieva ir Leonas Adomavičiai	\$ 300
----------------------------	--------

Už klaidą atsiprašome.

Dar keli rėmėjai į šį vajų įsijungė mažesnėmis sumomis. Visiems jiems mūsų nuoširdus ačiū.

Visus, kurie galite, dar kartą kviečiame mums padėti — *Akiračių* redakcija ir administracija.

ATGIMIMO ATGARSIAI ČIKAGOJE

(prof. V. Kelertienė ir R. Dapkutė apie pertvarką Lietuvoje)

Dideli įvykiai visada liejasi per kraštus. Taip ir su dabartiniu tautos atgimimu Lietuvoje. Neapsiriboja jis vien Vilniumi, Kaunu ar Šalčininkais, o pasiekia ir užsienio lietuvių visokiais kanalais. Vienas iš tokių kanalų, tai pačių išeivių specialistų susidūrimas su įvykiais ir jų interpretacija.

Šių metų gegužės 5 d. skautai akademikai Čikagos Jaunimo centro kavinėje surengė penktadienio vakaronę, kurioje Sąjūdžio atstovė Amerikoje R. Dapkutė papasakojo apie Lietuvos jaunimo indėlį į dabar vykstantį atgimimą. Balandžio 28 d. Lituanistikos katedros profesorė Ilinojaus universitete V. Kelertienė Balzeko muziejaus patalpose kalbėjo tema „Persitvarkymo judėjimas ir atvirumo poslinkiai šiuolaikinėje Lietuvos literatūroje”.

KELERTIENĖS PASKAITA

Prof. Kelertienė, kuri metus stažavosi Lietuvoje ir tik praeitą rudenį iš ten sugrįžo, paaiškino, kad kas rusams „perestroika”, tai Lietuvai — tautinis atgimimas. Literatūra dabar ten konkuruojanti su žurnalistika, dokumentika, atsiminimų žanrais. Žmonės mažiau berandą laiko grožinei literatūrai skaityti, o pasinėrę į skaitymus, kuriais bando užpildyti istorijos „baltąsias dėmes”, apie kurias anksčiau nebuvo galima rašyti. Be to, literatūros kūriniams sukurti reikią daugiau laiko, kai tuo tarpu atgimimas Lietuvoje prasidėjęs tik maždaug prieš metus.

Profesorė ilgiau apsistojo ties R. Granausko 1986 m. parašyta apysaka „Gyvenimas po klevu”, kuri lyg ir pradėjo naująją atvirumo laikotarpio literatūrą. Ši apysaka pradžioje buvo išspausdinta *Pergalės* žurnale, o vėliau išleista masiniu tiražu ir išversta į rusų kalbą. Apysakoje per senutės motinos apmąstymus pavaizduojamas Lietuvos kaimo žlugimas ir jo žmonių degeneracija. Senutės šeimoje trys generacijos alkoholikų, o proanūkas jau išsigimęs debilas, kaip ten vadina iš prigimties nenormalius žmones. Dėl viso

to kalta kolektyvizacija, nuo kurios pradžios prasidėjęs ir alkoholizmas. Apysaka baigiasi scena, kai „priešakinė technika” — nesuvaldomas traktorius — suvažinėja jos anūką, ją pačią ir sugriaua jos seną lūšnelę.

Ši apysaka sukėlusi didžiulę kontroversiją. Į literatūros kūrinių kai kas pažiūrėjo kaip į tikrovės pavaizdavimą. Kolūkių pirmininkai ėmė teisintis, kad jų kolūkiuose taip nesą, kaip apysakoje pavaizduota. Partiečiai užsipulė rašytoją, jog jis šmeižias „tarybinę tikrovę”. Ir jei ne Maskva, kažin, kaip viskas būtų baigęsis. Bet kai rusai kūrinių išsivertė į savo kalbą ir išleido, niekas nebegalėjęs nuneigti jo vertės, ir kritika aprimo. Visai neseniai pagal „Gyvenimą po klevu” buvo susuktas lietuviškas telefilm.

Jau anksčiau traktorių kaip baisybę buvo pavaizdavęs J. Aputis apysakoje „Horizonte bėga šernai”. Kitas Apučio įnašas į pertvarkos literatūrą esąs pasakojimas „Vargonų balsai skalbykloje”, kuriame atsispindįs pokario veržimų į Sibirą siaubas. Kūrinys parašytas 1976 m. ir išgulėjęs stalčiuje iki 1988, kai *Nemuno* žurnalas, išeinantis Kaune, drįso jį išspausdinti.

Kitoje Granausko apysakoje, „Baltas vainikas juodam garvežiui” vaizduojamas paranojiškas senukas su binokliais, kuris belaukiąs III Pasaulinio karo. Apysakos moralas, atrodo pirmiausia taikomas rusams, yra, jog pasiruošimas karui jį priartina. Tai tiesioginė priešingybė senam romėnų posakiui, kad jei nori taikos — ruoškis karui.

Toliau prelegentė minėjo R. Šavelio „Amžinąją šviesą” ir V. Jasukaitytės 1987 m. kūrinių „Po mūsų nebus mūsų”, kuris turįs religinį atspalvį, bet nesą toks geras, kaip ankstyvesnis autorės veikalas „Stebuklinga patvorių žolė”.

Anot kalbėtojos, modernioji proza nėra lengvai suprantama. Ten daug poteksčių žaidimo. Naujieji prozininkai skirstosi į tuos, kurių šaknys dar kaime ir į tuos, kurie jau tikri miestiečiai.

Toliau Kelertienė palietė R. Lankausko „Užkeiktą miestą” (Vilnių), kuris primenąs F. Kafkos „Teismo procesą” su individo devalvacija ir užuominomis apie Černobylių. Dar buvo minimi R. Gavelio „Nubautieji”, „Raportas apie šmėklas” ir „Berankis”, prie kurio ilgiau apsistota.

Pastaroji novelė esanti irgi „iš stalčiaus”, parašyta dar 1983 m. Joje pasakojama, kaip vienas Sibiro išlikėlis (iš 26) pergyvena šį išlikimo sindromą. Sibiras novelėje ironiškai ir alegoriškai vadinamas stebuklų šalimi. Pasmerktųjų grupė užpoliarėje viliasi, kad jei tik kas apie juos sužinotų, tai tikrai išgelbėtų. Jie nutaria neužšalusia upe paleisti plaustelį, o kad atkreipus dėmesį, prikalta prie jo vieno iš savo likimo draugų plaštaką. Šiai aukai parenkamas Berankis, kurio giminėje praeityje vis kas nors netekdavęs rankos.

Po paskaitos aktorė N. Martinaitytė paskaitė ištrauką iš „Berankio”.

Paskaitininkė taip susumavo savo mintis:

Atgimimo laikotarpio literatūra Lietuvoje siejasi su prisiminimais ir atmintim, su istorijos „baltųjų dėmių” užpildymu, su paprastu žmogumi, kuris paaugęs ant XX amžiaus istorijos altoriaus. Siaubas

ir smurtas nebėra uždraustos temos. Rašytojai siekia pagerbti savo krašto mirusiuosius, keliais prozos puslapiais kurdami širdį veriančius vazdus, emociniai jaudinančias scenas, tiek pat veriančias ir jaudinančias kaip žmonių gyvenimai, kuriuose jie bando įprasminti, nes tikrovėje lig šiol prasmės jie neturėjo; jie buvo tik absurdo teatras.

Į šią aktualią ir įdomią vakaronę tesusirinko apie 40 žmonių, gal dėl to, kad tą patį vakarą kitur vyko atsisveikinimas su šokėja a.a. V. Karosaite, kuri ir prieš paskaitą buvo pagerbta atsistojimu. Jaunimo Centre skaidres iš Pietų Amerikos rodė kun. A. Saulaitis, o Lemonte vyko antrasis Jaunimo teatro aktorių Steponavičių rečitalis Čikagoje.

DAPKUTĖS PASKAITA

R. Dapkutė Jaunimo centre pasakojo apie jaunimo įnašą į Lietuvos atgimimą. Tema labai aktuali, nes visą pavasarį vyko Lietuvos jaunimo organizacijų suvažiavimai: skautų, žaliųjų, gediminaičių, kudirkiečių, jaunaliuvių...

Dr. R. Vitas, pristatydamas kalbėtoją, pažymėjo, jog šis vakaras yra lyg kokia sukaktis prieš 100 m. prasidėjusio pirmojo Lietuvos atgimimo ir prieš metus prasidėjusio antrojo. Dapkutė yra viena iš dviejų Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio atstovų užsienyje. Kitas atstovas yra A. Klimaitis Strasbūre, Prancūzijoje, kur įsikūręs Europos parlamentas. Dapkutė tik praeitą lapkričio mėn. grįžo į JAV po dviejų metų darbo Lietuvoje, kur ji dirbo kaip vienos leidyklos vertėja.

— Sąjūdžiui priklauso 90% jaunimo Lietuvoje, — teigė Dapkutė.

Vienas iš žymiausių jaunimo atstovų Sąjūdyje esąs filosofas A. Juozaitis, 34 m. amžiaus. Jaunimas esąs labai ryškus Žaliųjų judėjime, kuris pabrėžias ekologiją. Prieš atgimimą jaunimas savo pažiūras reikšdavo per roko muzikos koncertus ir grupes. Juozaitis sukrėtęs oficialiuosius sluoksnius Sąjūdžio veiklos pradžioje su paskaita Dailės institute tema „Politinė kultūra ir Lietuva”. Šioje paskaitoje Juozaitis atskleidęs, kaip mažai prieš Nepriklausomybės

Violeta Kelertienė

Rita Dapkutė

atgavimą Komunistų partijai ir jos lyderiui V. Mickevičiui - Kapsukui rūpėjusi Lietuva ir lietuviai ir kiek daug — valdžios klausimas. Juozaičio kalba buvusi padauginta ir keliavusi iš rankų į rankas, o vėliau atspausdinta *Sietyne* (ir *Akiračių* 1988 m. nr. 7/201)

Kitas etapas Sąjūdžio vystymesi buvo *Komjaunimo tiesos* korespondento V. Tomkaus knyga „Taranas“, kurioje šis ironiškai suskirstęs Brežnevo valdymo laikotarpį į tris dalis: išsivysčiusią, brandžiąją ir užsimaskavusią stagnaciją. Jaunimas buvęs ir Sąjūdžio steigiamojo seimo organizacinio komiteto bei sekretoriato šerdis. Kad jaunimo entuziazmas neišsiliėtų per kraštus ir nekiltų muštynės su rusais, per Sąjūdžio masinius renginius jaunimui buvo pavesta palaikyti tvarką. Jie išsiskyrė iš kitų savo žaliais raiščiais ant rankovių su Gedimino stulpais. Rezultatas buvo nuostabus: tarp 100 tūkstančių žmonių — jokių muštynių, jokio girtuokliavimo, jokių išverstų tvorų.

Š.m. balandžio 23 d. Vilniaus pionierių ir moksleivių rūmuose vyko esančių ir besikuriančių jaunimo organizacijų suvažiavimas. Buvo išrinkta koordinacinė taryba. Tarp organizacijų atstovų čia buvo mokytojas S. Urniežius — gediminaičių, Sąjūdžio seimo tarybos — A. Medalinskas, V. Toleikis — ateitininkų, V. Černius — komjaunimo, R. Jakimčius — Jaunosios Lietuvos Sąjungos, V. Valiukevičienė — kudirkiečių, A. Puidokas — skautų, P. Cidzikas — Politinių kalinių gelbėjimo komiteto, A. Pukis — Žaliųjų, o A. Žygas, Fulbraito stipendininkas iš Čikagos, atstovavo išeivijos jaunimui. Balandžio 29-30 d. vykusiame

Lietuvos skautų suvažiavime taip pat dalyvavo išeivijos atstovai S. Gedgaudienė, I. Kerelienė ir kun. A. Saulaitis, S.J.

Tuo pat metu vyko Žaliųjų suvažiavimas, gegužės 7 d. — gediminaičių, gegužės 21 d. — kudirkiečių, o gegužės 27-28 d. — jaunaliutuvų. Birželio mėn. įvyks ateitininkų suvažiavimas, o liepos 7-9 Lietuvos ir išeivijos jaunimas susirinks Vasario 16-tosios gimnazijoje Hiutenfelde, Vakarų Vokietijoje.

Viena iš įdomiausių organizacijų, anot Dapkutės, esanti gediminaičių. Jiems pradžią davė mokytojo S. Urniežiaus vaikai. Jiems nepatikęs oficialusis Lietuvos istorijos dėstymas. Tad jie, tėvo paskatinti, surinko bendraminčius ir ėmė patys studijuoti gyvąją Lietuvos istoriją. Renkasi Gedimino kalne, tvarko aplinką, prisideda prie atkasinių. Jie pripažįsta vaidilutes, saulės bei mėnulio garbinimą ir nori atstatyti Romuvą. Bet tuo pačiu jų tarpe esą gerų katalikų ir jie palaiką santykius su Bažnyčia. Kita jų veiklos sritis esanti senųjų amatų atgaivinimas, k.a. stiklių, odininkų, kepėjų...

Po paskaitos sekė klausimai. Vienas jų lietė komjaunimo reakciją į naująsias organizacijas.

— Komjaunime yra labai gerų žmonių, — atsakė Dapkutė, — Komjaunimas bando prisitaikyti prie naujos situacijos.

J. Pavilčius užklausė apie mažumų laikyseną Lietuvoje. Rusai nelabai orientuojasi ir leidžia „Jedinstvos“ vadams juos vesti, paaiškino Dapkutė. Tuo tarpu Vilnijos lenkai neturi inteligentijos ir taip pat leidžia, kad „Jedinstva“ juos kiršintų ir kurstytų. Dapkutė pabrėžė, kad santykiai tarp lietuvių ir žydų

Vilniuje esą ypatingai geri.

Tarp klausėjų K. Jazbutis paryškino, kad Sąjūdį ir bendrai atgimimo veiklą Lietuvoje labai paskatino 1988 m. pavasarį vykusio Pabaltijo studentų šventė „Gaudeamus“, o taip pat XIX kompartijos suvažiavimo delegatų palydos į Maskvą vasaros pradžioje.

Atsakydama į klausimą apie Lietuvos jaunimo pažiūrą į „vaduotojus“, Dapkutė teigė, jog Lietuvos jaunimas pradeda pažinti išeiviją ir ją nusivilti, po ankstesnio idealizavimo. Dapkutė taip pat aiškino apie lėšų reikalingumą jos veiklai paremti, kuri neduplikuojanti Lietuvių informacijos centro veiklos Niu-Jorke, nes koncentruojasi į konkrečius organizacinius Sąjūdžio reikalus. Apie savo kolegą A. Klimaitį Dapkutė atsakė, kad jokių tiesioginių ryšių su juo nepalaikanti. Ji mananti, jog Sąjūdis pervertinęs Klimaitį ir nesutinkanti su jo pareiškimu apie Lietuvos ateitį Tarybų Sąjungos ribose.

Kaip paprastai šiais laikais, auditorijoje buvo svečių iš Lietuvos, kurie kalboms pridavė realybės. Dapkutės klausėsi apie 50 žmonių.

V. Zalatorius

ATSIŪSTA PAMINĖTI

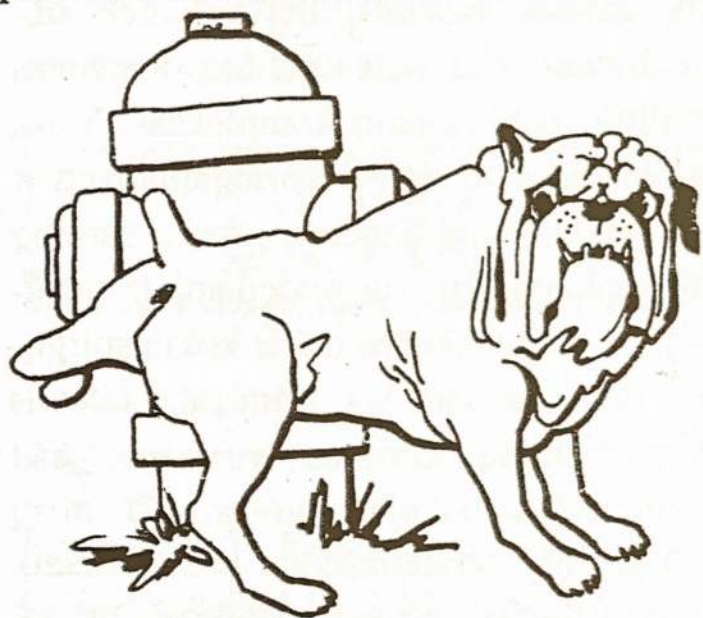
Ričardas Mikutavičius, *Kad Lietuva neišsivaikščiūtų*. Ateities literatūros fondas. Čikaga. 1989. 63 psl. Kaina 5 dol.

Antanas Lipskis. *Kai saulė liepė*. Eilėraščiai. Lietuviškos knygos klubas. Čikaga. 1989. 99 psl. Kaina 8 dol.

Rašo bičiulis iš Talino.

— Graži Estijos sostinė pavasari, ypač kai ten vyko trijų Pabaltijo tautų asamblėja. Gatvėse plevėsuoja Estijos, Lietuvos trispalvės. Ir Latvijos — raudona-balta-raudona... Į Rotušės aikštę įbėga sportininkai su Pabaltijo olimpine ugnimi, įžiebta Gedimino kalne...

Estai — geri organizatoriai. Trijų tautų politinės vienybės manifestacija pravedama trim oficialiom kalbom: estų,

Drausmės sargyboje

latvių, lietuvių. Kiekvienas atstovas kalba savo kalba. Estai — estiškai, latviai — latviškai, lietuviai — na, ką čia bedėlios visus tašklus ant „i“... O kad vieni kitus suprastų ir kad būtų aišku kitakalbams žurnalistams bei svečiams, iš karto verčiama į anglų ir rusų kalbas.

Asamblėją sveikina Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininkas. Jis irgi kalba savo kalba. Angliškai.

Latviai ir estai stebisi. Nejaugi, sak, jūsų pirmininkas nemoka lietuviškai? Moka, sakau, moka. Kur nemokės. Tik tas mūsų lietuviškas mandagumas. Lietuvoje jei tik pasimaišo vienas rusas tarp šimto lietuvių, mes iš karto rusiškai... Na o išeivijoje su rusų kalba toli nenuvažiuosi. Čia net lietuviškų laikraščių nesuprasi, nemokėda-

REIKĖTŲ DAŽNIAU PIKETUOTI...

mas angliškai. Dėl to ir pirmininkas...

Kultūringi tie mano pašnekovai. Supranta, kad ne kalboje esmė. Svarbiau — ką pasakysi. Frontų ir Sąjūdžio atstovams, susirinkusiems Taline deklaruoti Pabaltijo tautų teisės pačioms spręsti savo likimą, mūsų pirmininkas palinkėjo sėkmės ir priminė, kad jis taip pat prisideda prie tų pastangų: kai Michailas Gorbačiovas lankėsi New York'e, pirmininkas jį piketavo...

Mano pašnekovai tik patraukė pečiaus. Piketuoti Brežnevą, Gromyką, Laurinčiuką... Bet Gorbačiova — ? Nejaug Lietuvoje jo taip nemėgsta?

Norėjau paprieštarauti, kad New York'as ne Lietuvoje, bet nebesuspėjau. Likęs vienas, toliau grumiausi su ramybės neduodančiu klausimu: argi piketa-

vimui nėra geresnių kandidatų?

Kandidatų suradau visą šusnį. Galima būtų piketuoti reorgus, Kisingerį, šv. Kryžiaus ligoninę arba OSI. Net VLIKą (kad taip garsiai knarkia per perestroiką)... Bet kas iš to? Piketavimas — politinių impotentų linksmybė. Dėmesio į jį ne daug kas kreipia.

Taip rašė bičiulis laiške. O aš ėmiau ir suabejojau, kai sužinojau, kad Michailas Goorbačiovas Aukščiausioje soviete pasiūlė sudaryti komisiją slaptiesiems Molotovo-Ribentropo pakto protokolams ištirti. Juk tiek metų mes kaip žimius į sieną vis bėrėm ir bėrėm reikalavimus peržiūrėti ir panaikinti tuos slaptuosius sandėrius, o reikalas nė krust. Tik dabar, po piketo, iš karto po tiek metų — laimėjimas...

O jeigu gerb. pirmininkas pabandytų piketuoti kitus tylenius. Gal ir jie bent žodelį apie Lietuvą... Sakykim, iš Baltųjų Rūmų... Ir ne prieš rinkimus...

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., Chicago, Ill., 60629
PATRIA, 2646 W. 71st Street, Chicago, Ill., 60629
PARISH LIBRARY, 1465 De Seve St., Montreal, P.Q. H4E 2A8
SPAUDA, 10 John St., Waterbury, Ct., 06702
S. PRAKAPAS, 49 Norseman St., Toronto, Ont., M8Z 2P7
J. VAZNELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., Chicago, Ill., 60629

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą:

Vardas ir pavardė:

Gatvė:

Miestas: Valstybė: Zip:

AKIRAČIAI
9425 So. Pleasant Ave.
Chicago, Illinois 60620

Prenumerata \$12.00
Auka \$
Priedu čekį \$

Gerbiameji,

Siunčiu Baltimorės Lietuvių Bendruomenės auką
Jūsų laikraščiui \$25, — (čekio nr. 314).Su pagarba
Juozas Saurusaitis
Kasininkas

Baltimorė

RUNGTYNES PRALAIMĖJO . . .
„AKIRAČIAI“

Malonėkite atitaisyti keletą netikslumų, įsivėlusią į Jūsų bendradarbio H. Žemelio pokalbį su Vytautu Grybausku, tilpusį *Akiračių* šių metų 3-čiame numeryje.

III Pasaulio Lietuvių Sporto Žaidynių vyriausiu organizatorium buvo ne Vytautas Grybauskas, bet Australijos Lietuvių Fizinio Auklėjimo Sąjungos valdybos sudarytas organizacinis komitetas, kuriam vadovavo Jurgis Jonavičius.

Ir Adelaidės, ir Melbourne lietuviai žaidynėms besiruošiant, rodė didžiausią entuziazmą priimti užjūrio svečius. Tiesa, Melbourne nesusipratimo išdavėje, vienu metu buvo kilę kai kurie nesklandumai, tačiau jie prieš žaidynes buvo išlyginti ir visi Š. Amerikos sportininkai buvo mielai laukiami bei Australijos lietuvių visuose miestuose vaišingai priimti.

Akiračiuose tilpusi Lietuvos jaunųjų krepšininkų nuotrauka daryta ne Sydnejuje, bet Adelaidėje po medalių įteikimo.

Reiškiu pagarbą,
Antanas Skiparis
Australijos lietuvių fizinio
auklėjimo sąjungos sekretorius

Kokiais faktais pasiremdamas V. Grybauskas teigia, o H. Žemelis pakartoja Jūsų mėnraštyje, kad:

„Tiesa, ruošiant šias sporto žaidynes, pradžioje Adelaidės ir Melbourne lietuviai nerodė entuziazmo priimti sportininkus savo namuose, nes praėjusis Jaunimo kongresas jiems paliko labai blogus prisiminimus“.

a. Negaliu atsakyti už Melbourn'o lietuvių, priėmusių Jaunimo kongreso dalyvius savo namuose. Mano žiniomis, priėmimas buvo širdingas ir visi buvo daugiau, ar mažiau patenkinti. (Pati buvau Melbourne)

b. Kas liečia priėmimą Adelaidėje, tai manau, kad V. Grybauskas bus gavęs netikslias ir neobjektyvias informacijas, nes:

i. Kongresas vyko stovykloje kelioliką mylių už miesto, Roseworthy Agricultural College.

ii. Priėmimas ir svečiavimasis (kiek jo būta) Adelaidėje praėjo sklandžiai. Girdėjau nusiskundimų, kad per mažai laiko buvo skirta pasisvečiavimui pas adelaidiškiaus. Jaunimo kongreso stovyklos programa vyko nuo ankstyvo ryto iki gilių nakties. (Pati buvau darbo būrelių ir kursų vadovė ir, taip pat, vežinėjau jaunuolius į Adelaidę ir po gražiąsias apylinkes).

Galiu patikrinti *Akiračių* redakciją, kad 1989 kovo mėnraščio nr. 3 (207) straipsnyje „Viena lie-

tuviška sportininkų šeima. Pokalbis su Vytautu Grybausku“ yra stambių netikslumų.

Su pagarba
Isolda I. Poželaitė - Davis
Pietų Australija

NUOMONĖS IR PASISAKYMAI

AR NE MAŽYBĖS KOMPLEKSAS
SKIEPIJAMAS?

Atsimenu, jau svetur gyvendamas Tomas Venclova yra pasisakęs, kad jis esąs internacionalistas. Tai turbūt reikštų, kad jis neišskiria kurios nors tautos, o visas jas vienodai myli, neteikdamas jokios pirmenybės nė savajai.

Nebeatsimenu, ar jis jau buvo išsiskyręs su Lietuva, kai išeiviskoje lietuvių spaudoje pasirodė jo straipsnis, gvildenantis lietuvių tautos moralinę atsakomybę už žydų išžudymą nacių okupacijos metais. Daugelį lietuvių tokios jo mintys tada vertė pasišiaušti, ir, man rodos, visiškai pagrįstai. Nei mes, sako, žudėme, nei mes norėtume sutikti, kad esame už tai atsakingi. Iš tiesų gal reikėtų labai gerai paieškoti, jei norėtume surasti tokią tautą, kuri prisipažintų kalta, kad joje esama ar būta žudikų.

Tada jis, rodos, nekėlė klausimo, ar mūsų tauta atsakinga už žudymus, įkalinimus ir trėmimus į mirties lagerius tarybiniais laikais, nes savo aną straipsnį bus rašęs dar Lietuvoje.

Kaip ten bebūtų, kaip nebūtų, bet ar toksai reikalavimas kartais nereikia lietuvių mažybės kompleksų? Maža tauta, tai vis tik muškis kumščiu į krūtinę ir prašyk atleidimo už kiekvieno iškrypėlio veiksmus. Ligi šiol tokia idėja svetima, rodos, ne tik lietuviams.

Tuos man ir ne tik man keistokus senesnius Tomo Venclovos svarstymus ir siūlymus prisiminiau, skaitydamas *Akiračiuose* (1989m. nr. 4) jo atvirą laišką lietuviams ir Lietuvos lenkams. Jis ir čia didesnius reikalavimus kelia lietuviams, o ne lenkams, kurie vis dėlto yra Lietuvai pridare, internacionalistiškai šnekant, visokių bliadstvų per akis.

Skaitau ne mažą ir Lietuvos tarybinės spaudos ir nepasakyčiau, kad ten atspindėtų noras smarkiau paspausti lenkus ar griebtis kokių priemonių jiems lietuvininti. Būta kaip tik skundų, kaip persekiojami, net sumušami lietuviai mokytojai, kurie yra paskirti lietuvių kalbos mokyti lenkiškose mokyklose. Ko gi lenkams trūksta? Ko jiems negana? Tiesa, kad dabar Lietuvos lenkams tenka pamiršti didžiai paklusnaus Maskvai amžinatilsio švietimo ministro Juozo Žiugždos pokarinius metus, kai masiškai buvo uždarinėjamos lietuviškos mokyklos ir jų vietoje steigiamos lenkiškos, kurias privalėjo lankyti ir lietuvių vaikai. Lenkai juk turi Lietuvoje savo mokyklas, savo klubus, savo ansamblius, savo bibliotekas, savo radijo ir televizijos programas, net ir savo respublikinį laikraštį, kuris iš peties darbuojasi, šmeiždamas lietuvių. Nenorėkime, kad jiems Lietuvoje dar būtų įsteigtas valstybinis lenkiškas universitetas, kai atgaivinamasis Vytauto Didžiojo universitetas Kaune, atrodo, dairosi privačių rėmėjų.

Kai dėl to, kad demonstracijose šalia lietuviškos trispalvės nepriimama Lenkijos spalvų vėliava, tai turbūt teisingai daroma. Kas gi būtų, jei Vilniuje imtų plevėsuoti Lenkijos, Ukrainos, Gudijos ir kitų kraštų vėliavos? Mažų mažiausia — nebežinotume, kuriam kraštui tas miestas priklauso.

Akiračiai yra vienas iš įdomiausių mūsų išeivijos leidinių. Linkiu sėkmės tolimesniam svarbaus darbo tęsime.

Anglija

Su geriausiais linkėjimais
Paulius Tričys

Kai dėl lenkiškų pamaldų Vilniaus katedroje, tai, žinoma, dvasinės vadovybės reikalas. Tačiau, pažindama lenkus, matyt, ir ji prisibijo: kartą išileisi tąjį anąjį, tai gal tuoj ir ant altoriaus pradės lipti. Jau ir taip karingus rusus ir tokius pat lenkus jungianti „Jedinstvo“, kaip pranešė Vilniaus radijas, yra nutarusi reikalauti Maskvą, kad Vilniaus kraštas būtų perduotas tvarkyti Rusijos federalinei respublikai. Viešpatavo lenkai mūsų sostinėje, o dabar pasiims rusai. Gal, kaip sakoma, šuns balsas ir nenueis į Maskvos dangų, ypač turint galvoje, kad Maskva nesutinka Azerbaidžano valdomos Karabacho srities perduoti Armėnijai, tai gal nepalaikys ir šito Lietuvos gegužiukų reikalavimo.

Atrodytų, kad Tomas Venclova ir šikart išpėja mažataučius lietuvių, idant jie, pone Dieve gink, neskriaustų lenkų, kurie už sienos turi už Lietuvą žymiai didesnę savo tautinę valstybę. O gal taip ir reikia rašyti, kad tasai atviras laiškas pirmiausia buvo skirtas lenkiškai spaudai. Mandagumo mostas! Atsimenu atsitikimą iš britų Londono, kai čia buvo leidžiamas toks stiprių federalistinių tendencijų žurnalas. Jame dalyvavo ir pora lietuviams atstovavusių federalistų, matyt, pamilusių Juzefo Pilsudskio idėją sukurti lenkų vadovaujamą didžiulę imperiją. Kartą lietuviams atstovavęs vienas asmuo parašė ten trumpą Lietuvos istoriją, kurią nukando ties nepriklausomybės pradžia, palikdamas, kaip dabar įprasta sakyti, didžiulę baltą dėmę: neberodydamas tautos atgimimo vaisių ir krašto sužydėjimo. Kaipgi, žinoma, tai rašysi žurnale, leidžiamame didžiulės imperijos trokštančių, kurie juk tuoj pat užgrobė Vilnių?

Tokią mostą galima suprasti, bet vis tiek lietuviams būtų maloniau, kad jiems nebūtų diegiamas mažybės ir begalinio paklusnumo kompleksas. Maža tauta juk nebūtinai turi būti dėl visko atgailaujanti ir visiems amžiną paklusnumą jaučianti, prie daromų kitiems visokių nuolaidų dar vis pridedanti ir nebūtinų dalykų — prie riebios košės dar ir kokių spirgų.

Tomas Venclova, be kita ko, primena Lietuvos Laisvės Lygos pareiškimą, kuriame tvirtinama, kad lenkų viešpatavimas lietuviškoje teritorijoje 20 metų saugojęs gyventojus nuo sovietizacijos ir stalinizmo. Nors man toks tvirtinimas visiškai neaiškus, bet tai turbūt reikėtų laikyti nemažu Lenkijos nuopelnu, ir tai kaip tik primena LLL, kuri, kaip atsimename, drauge su lenkais rengė Vilniuje demonstraciją ir žadėjo bažnyčioje giedoti Lenkijos himną.

Dar vienas jau senokas klausimas. Ar svetur leidžiamoje lietuvių spaudoje prieš dešimtmetį matė kas nors LL Lygos tokį didesnį pareiškimą, kad ji 1978 m. Vilniuje buvo įsteigta ir štai tokie ir tokie yra jos tikslai ir ar tik atsitiktinumas, kad tas pareiškimas anglų kalba 1979 m. buvo išspausdintas Londone leistame pilsudskininkų federalistų žurnale *European Press*?

K.Barėnas